

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

Освітній рівень: магістр
Освітня програма: «Історичне туризмознавство»
Спеціальність: 032 «Історія та археологія»

Історико-культурний туристичний потенціал Північної Македонії

Кваліфікаційна робота студента
Теплюка Олександра Анатолійовича

(підпис здобувача освіти)

Науковий керівник:
канд. іст. наук., доц., Кузіна Н.В.

(підпис наукового керівника)

«Рекомендовано до захисту на ЕК»
Завідувач кафедри
доктор історичних наук, професор
Капелюшний В.П.

(підпис завідувача кафедри)

АНОТАЦІЯ

Теплюк О.А. Історико-культурний туристичний потенціал Північної Македонії. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2023. 83 с.

У магістерській роботі було досліджено історико-культурну спадщину Північної Македонії та можливості її використання в туристичній галузі. Було подано всебічну інформацію про географічні та природно-кліматичні умови цієї країни. Окреслено основні види туризму в Північній Македонії. Проаналізовано стан туристичної та транспортної інфраструктури, а також нормативно-правове регулювання туризму в країні. Охарактеризовано історико-культурні ресурси країни, починаючи від архітектурних пам'яток, завершуючи подієвими ресурсами та національною кухнею. Було проаналізовано статистичні дані відвідування країни туристами, а також приділено увагу міжнародній співпраці в галузі туризму Північної Македонії з її сусідами та Україною. Завершенням роботи стала розробка нового туристичного продукту до монастирів Північної Македонії, який передбачає відвідування святинь міст Скоп'є, Охрид та їхніх околиць.

ABSTRACT

Tepliuk O.A. Historical and cultural tourism potential of North Macedonia. Taras Shevchenko National University of Kyiv. 2023. 83 p.

In this magister work the historical and cultural heritage of North Macedonia and the possibilities of its usage in the touristic industry were explored. Comprehensive information about geographical and climatic conditions of this country was provided. The main types of tourism in North Macedonia were indicated. The state of touristic and transport infrastructure was analyzed, as well as the legal regulation of tourism in the country. The historical and cultural resources of the country were characterized, starting from architectural monuments and ending with event resources and national

cuisine. The statistical data of visiting the country by tourists were analyzed, and also attention was paid to the international cooperation between North Macedonia and its neighbours and Ukraine in the sphere of tourism. The completion of this research has become the development of a new touristic project connected with the monasteries of North Macedonia, that provides visiting the shrines of Skopje, Ohrid and their surroundings.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Розділ I : Сучасний стан галузі туризму в Північній Македонії	8
1.1. Характеристика географічних та природно-кліматичних умов. Основні види туризму в Північній Македонії.....	8
1.2. Туристична інфраструктура країни.....	13
1.3. Особливості нормативно-правового регулювання туризму в країні.....	19
Розділ II. Характеристика історико-культурних ресурсів країни	24
2.1. Архітектурні пам'ятки.....	24
2.2. Археологічні пам'ятки.....	33
2.3. Музейна мережа Північної Македонії.....	36
2.4. Подієві ресурси	40
2.5. Особливості національної кухні.....	45
2.6. Об'єкти Світової культурної спадщини ЮНЕСКО в Північній Македонії.....	49
Розділ III. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Північній Македонії	53
3.1. Аналіз статистичних даних відвідування країни туристами.....	53
3.2. Співпраця в галузі туризму між Північної Македонією з сусідніми країнами та Україною.....	62
3.3 Розробка туристичного продукту : «Відкрий для себе різноманіття македонських святинь» із залученням туристичного потенціалу православних монастирів Північної Македонії.....	68
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дослідження історико-культурного туристичного потенціалу країн Європи нині є дуже актуальним для розвитку історичного туризму. За останні десятиліття туризм став однією з найбільш швидко розвиваючих галузей світової економіки. Туристичний потік до різних країн зростає щорічно, а туризм стає важливим джерелом доходу для багатьох країн. У зв'язку з цим, розвиток туризму стає однією з головних пріоритетів для багатьох держав.

Північна Македонія, яка розташована в центрі Балканського півострова, має величезний потенціал для розвитку туризму, зокрема історико-культурного. Її багату історію, культурне надбання та безліч цікавих археологічних пам'яток, музеїв, монастирів, церков та інших культурних об'єктів ще тільки починають відкривати туристи із всього світу. Цей туристичний напрямок тільки починає набирати своїх обертів, тому наразі є актуальним показати всю привабливість цієї балканською країни українським туристам.

Однак, щоб розвивати туризм, потрібно не тільки мати великий потенціал, але й правильно його презентувати та рекламувати. Для цього потрібні якісні дослідження та аналіз туристичного ринку, а також розробка та впровадження ефективних маркетингових стратегій, існує потреба в розробці нових туристичних продуктів. Один з яких буде представлено у цій кваліфікаційній роботі.

Мета. Узагальнити знання про сучасний стан та пріоритетні напрями туризму Північної Македонії

Для досягнення поставленої мети було необхідно наступні завдання :

- проаналізувати історичний та культурний контекст Північної Македонії, щоб зрозуміти її культурну спадщину та виявити ключові елементи, які можуть бути привабливими для туристів.
- вивчити архітектурні та археологічні пам'ятки та їх залучення в туризмі.
- дослідити музейну мережу та її роль у просуванні туризму.

- охарактеризувати національну кухню та визначити її потенціал для розвитку гастрономічного туризму.
- проаналізувати статистичні дані відвідування країни туристами та з'ясувати основні ринки туризму.
- розробити власний туристичний продукт, зосередившись на православних монастирях та їх культурному та історичному значенні.

Об'єктом дослідження є історико-культурна спадщина Півнчної Македонії, а **предметом дослідження** є процес використання її в галузі туризму.

Під час написання магістерської роботи мною будуть використані наступні **методи** дослідження:

- теоретичний аналіз джерел інформації з проблем дослідження;
- метод системного аналізу;
- статистичний метод

Інформаційною базою дослідження магістерської роботи є наукові праці як українських та зарубіжних дослідників у галузі розвитку сфери послуг у Північній Македонії. Також під час написання роботи використовувалась інформація з офіційних сайтів музеїв, фестивалів, монастирів Північної Македонії, з офіційних сайтів Північної Македонії з приводу нормативно-правового регулювання туризму в країні.

Наукова новизна роботи полягає в зіставленні та аналізі різноманітних джерел та досліджень з історії, культури, географії Північної Македонії, а також виявленні нових перспектив та можливостей для розвитку туризму в цій країні.

У роботі було проведено комплексний аналіз культурно-історичного спадщини Північної Македонії, включаючи архітектурні та археологічні пам'ятки, музейну мережу, національну кухню та інші фактори, що мають важливе значення для розвитку туризму.

Праця містить оригінальні дослідження, що спрямовані на вивчення туристичного потенціалу Північної Македонії, зокрема залучення православних монастирів в новий туристичний продукт, а також виявлення перспектив співпраці зі сусідніми країнами та Україною в галузі туризму.

Отримані результати можуть бути використані в подальшому науковому дослідженні туристичного потенціалу Північної Македонії, а також в проєктах з розвитку туризму в країні, що сприятиме збільшенню прибутків від туристичної галузі та зміцненню міжнародного співробітництва в цій галузі.

Практичне значення результатів роботи полягає в тому, що вона може бути використана для розвитку туризму в Північній Македонії. Робота містить аналіз історико-культурних пам'яток, архітектурних та археологічних об'єктів, музеїв, культурних подій та національної кухні, що може стати основою для створення нових туристичних маршрутів, пакетів туристичних послуг та програм розвитку туризму в країні.

Також результати магістерської роботи можуть бути використані для залучення іноземних інвесторів та підприємств у туристичну галузь, що сприятиме збільшенню зайнятості та зростанню економіки країни в цілому. Окрім того, результати дослідження можуть бути використані у навчальних програмах для студентів туристичних спеціальностей, що допоможе підготувати кваліфікованих фахівців у галузі туризму.

Кваліфікаційна робота складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Містить 2 таблиці та 5 додатків. Загальний обсяг роботи складає 83 сторінки друкованого тексту. Перелік посилань містить 54 найменування.

Розділ I : Сучасний стан галузі туризму в Північній Македонії

1.1. Характеристика географічних та природно-кліматичних умов. Основні види туризму в Північній Македонії.

Північна Македонія – одна з найменших країн Південно-Східної Європи, яка розташована в самому центрі Балканського півострова та немає виходу до моря. Незважаючи на це, вона має досить цікаву багату історію, давні традиції, та безмежно красиву природу, і з кожним роком кількість охочих відвідати цю країну стає все більше.

Північна Македонія межує з чотирма суверенними державами : Албанією на заході, Сербією на півночі, Болгарією на сході та Грецією на півдні , а також з частково визнаною Республікою Косово на півночі. Найдовша протяжність кордону з Грецією (228 км), а найкоротша – з Сербією (62 км).

Площа Північної Македонії, трохи більше ніж площа Миколаївської області України та становить усього 25 713 км² (36 місце в Європі, та 145 місце в світі).¹

За формою правління Північна Македонія, як і всі її сусіди, є парламентською республікою. Лідером держави є президент, який презентує її на міжнародній арені. Президент Північної Македонії також виконує функції головнокомандувача збройних сил та голови Ради безпеки. Обрання президента відбувається всенародно на виборах шляхом таємного голосування на строк 5 років.²

Столицею, найбільшим містом, а також адміністративно-політичним, освітнім та культурним центром Північної Македонії є місто Скоп'є, яке стоїть на річці Вардар та розташоване у північній частині країни.

Адміністративний поділ – 8 статистичних регіонів (Скоп'євський, Полозький, Північно-Східний, Східний, Південно-Східний, Вардарський, Пелагонійський

¹ Світова історія XX–XXI століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. Л–Я / за ред. Ігора Підкови і Романа Шуста. – 4-те вид., доопрац. і допов. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – С.53

² Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX — початок XXI ст.): Навч. посіб. — К. Знання, 2008. — С.100

та Південно-Західний), які в свою чергу поділяються 80 общин (муниципалітетів).³ Скоп'є, як столиця вважається окремою общиною, яка включає в себе ще 10 міських общин.

Оцінка населення Північної Македонії станом на 2020 р згідно ДЗЗС налічує 2 мільйона жителів.⁴ Більшість населення складають македонці (66%), албанці (25%), турки (4%), серби (2%) та інші національності (3%).

Мовою комунікації є македонська мова, яка є офіційною мовою країни. Також широко вживаються албанська, турецька та сербська мови.

Більшість населення Північної Македонії належить до православної церкви, але також є значна кількість мусульман, які належать до різних етнічних груп.

Середній вік населення становить близько 38 років, а очікувана тривалість життя близько 75 років. Основні галузі зайнятості - це сільське господарство, промисловість та послуги. Багато македонців також емігрують за кордон у пошуках роботи та кращих умов життя.⁵

Розпочинаючи описувати природно-кліматичні умови Північної Македонії, перш за все варто розпочати з клімату, оскільки клімат є одним із важливих критеріїв для відвідування країни туристами. Македонському клімату, який є яскраво вираженим континентальним кліматом, притаманні суворі зими, різкі зміни температури, яка може опускатися до -15 градусів та тепле літо з температурою, яка може досягати 40 градусів. Сухе повітря сприяє, проте, екстремальним температурам.

У Північній Македонії три кліматичні зони: помірно середземноморська, гірська та континентальна. Гірський клімат панує в гірських районах країни та характеризується довгою, сніговою зимою та коротким, прохолодним літом. На більшій частині країни континентальний клімат із спекотним сухим літом та відносно холодною та вологою зимою.

³ Світова історія ХХ–ХХІ століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. Л–Я / за ред. Ігора Підкови і Романа Шуста. – 4-те вид., доопрац. і допов. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – С.53

⁴ Державне статистичне управління - Реліз новин: Перепис населення, домогосподарств і житла в Республіці Північна Македонія, 2020 рік URL: https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie_en.aspx?rbrtxt=146

⁵ Там само

Річна кількість опадів коливається від 1700 мм у горах до менш ніж 500 мм у долині Вардара⁶. Температура влітку відповідно до середземноморського клімату (середня температура липня: 25°C-26°C на рівнині), але зима сувора (у середньому у січні: від 0°C до +2°C).

У столиці Скоп'є середня температура коливається від мінімальної -3°C у січні до 15°C у липні. Середня максимальна температура коливається від +31°C у липні та 5°C у січні.⁷

Відсутність виходу до моря значно компенсує велика кількість озер на території країни. Впершу чергу – це візитна картка Північної Македонії – Охридське озеро, яке є найглибшим на всьому Балканському півострові та є одним з найстаріших у Європі. Охридське озеро зберігає унікальну водну систему з більш ніж 200 ендемічними видами, які мають світове значення. Це озеро відоме своєю кристально чистою водою та неймовірними краєвидами. У 1980 році Охридське озеро навіть було занесено в перелік об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Окрім Охрида на території Північної Македонії знаходяться ще такі озера : Преспа, Боговинське, Караниколицьке, Пелістерські очі, Верхнє Врачанське, Маруша, Малий Дьол, Чорний Дьол та Дойран.

Більшість річок країни впадають в Егейське море, також декілька північномакедонських річок належать до басейнів Адріатичного та Чорного морів. Найбільшою та найвідомішою річкою Північної Македонії є Вардар (388 км, з них 301 км протікає територію Північної Македонії), ім'ям якої названий відомий північномакедонський футбольний клуб.

Північна Македонія має різноманітні природні ландшафти, які знаходяться в різних регіонах країни. На півночі країни розташовані гірські ландшафти, зокрема частини гірських хребтів Шар Планина і Західний Вардар. Ці природні ландшафти є важливими туристичними об'єктами, які приваблюють багатьох відвідувачів.

⁶ Погода та клімат в Північній Македонії. URL: <https://www.poehalisnami.ua/ua/countries/makedoniya/climate>

⁷ Там само

Наприклад, національний парк Пелістер, який розташований на південному заході країни, відомий своїми красивими гірськими пейзажами і різноманітною флорою та фауною. Тут можна зустріти різноманітних тварин, таких як рисі, вовки, козулі, ведмеді та інші.

Північна Македонія розташована в гірському регіоні та має численні гірські хребти та пасма, які приваблюють любителів пригод та активного відпочинку. Найвища точка Північної Македонії - гора Кораб - має висоту 2764 метри над рівнем моря і знаходиться на кордоні з Албанією. Гора Кораб є частиною гірського хребта Шар Планина, який простягається через кілька країн на Балканах. Також високими точками в Північній Македонії є Шар-Гора (2747 м), Баба (2601 м) та Якубиця (2540 м)⁸

Одним із найбільш відомих гірських курортів є курорт Маврово, розташований у західній частині країни. Курорт пропонує відвідувачам катання на лижах, сноуборді, скелелазіння, парашланеризм та інші види активного відпочинку. У Маврово є також гарно обладнані готелі, ресторани та кафе.

Також у Північній Македонії є кілька інших гірських курортів, таких як Попова Шапка та Кожуф, де можна насолоджуватися гірськолижним відпочинком та природними красотами. Природні ландшафти Північної Македонії також включають густі ліси, мальовничі долини, заповідні ріки та водоспади, які створюють унікальні пейзажі для туристів, які хочуть насолодитися природою.⁹

Як бачимо природні ресурси Північної Македонії є досить різноманітними, а кліматичні умови є дуже сприятливими для подорожі в цю країну в будь-яку пору року. З великої кількості різноманітних туристичних напрямлень розглянемо декілька видів туризму в Північній Македонії, які на нашу думку є найбільш привабливими.

-культурно-пізнавальний туризм: македонська історія та культурна спадщина є досить багатогою, що робить країну привабливою для туристів, які хочуть

⁸ Костів Л. Я. Регіональна фізична географія. Євразія : навч. посібник / Л. Я. Костів. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. – С.139

⁹ Там само

вивчати її історію, мистецтво та культуру. Тут можна знайти велику кількість музеїв, театрів, археологічних пам'яток, стародавніх монастирів, культурних центрів та інших культурних об'єктів.

- *екологічний туризм*: Північна Македонія славиться своїми гірськими масивами та річками, що робить її привабливою для еко-туристів. Тут можна знайти багато національних парків, де можна насолоджуватися природою, пішохідні та велосипедні маршрути, а також екскурсії до каньйонів та печер.¹⁰

- *гірськолижний туризм*: Північна Македонія привертає любителів зимових видів спорту. Найбільш популярні гірськолижні курорти включають Попова Шапка, Маврово та Крушево.

- *винний туризм*: Північна Македонія славиться своїми винами та виноробними традиціями. Тут можна знайти багато виноробень та відвідати дегустаційні кімнати, а також познайомитися з процесом виробництва вина.

- *релігійний туризм* є одним з найпопулярніших видів туризму в Північній Македонії. Країна має багату релігійну спадщину, яка привертає віруючих з усього світу. Серед головних місць можна виділити монастир Святого Наума, церкву Святого Спаса в Скоп'є, Монастир Святого Іоана Хрестителя (Бігорський) та інші.

лікувально-оздоровчий туризм також стає все популярнішим в Північній Македонії. Країна має багато джерел мінеральної води, термальних джерел та курортів. Один з найпопулярніших курортів – Дебарські бані, відомий своїми лікувальними властивостями для захворювань кісток та суглобів.

гастрономічний туризм також стає все популярнішим в Північній Македонії. Кухня країни має свої особливості та унікальність, зокрема національні страви, напої та вина. Найпопулярніші страви включають тавче гравче, македонську салату та полнеті піперки (м'ясні кульки з рисом).

рекреаційний туризм в Північній Македонії пропонує різноманітні види

¹⁰Љупсо Јаневски ЕКОТУРИЗМОТ КАКО СОВРЕМЕН КОНЦЕПТ ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА. URL: https://www.academia.edu/35873466/ЕКОТУРИЗМОТ_КАКО_СОВРЕМЕН_КОНЦЕПТ_ЗА_РАЗВОЈ_НА_ТУРИЗМОТ_В_О_РЕПУБЛИКА_МАКЕДОНИЈА?email_work_card=view-paper

відпочинку в природі, включаючи гірський туризм, піші прогулянки, водні види спорту та інші. Природні пам'ятки, такі як Охридське та Преспанське озера, національні парки та заповідники, ріки та гори, створюють унікальні умови для відпочинку та активного відпочинку на свіжому повітрі.

Узагалі, Північна Македонія має що запропонувати для будь-якого типу туристів - від прихильників екстремального відпочинку до любителів культурно-історичних екскурсій. Це країна з багатою історією та культурою, природними красотами та великою кількістю різноманітних маршрутів для подорожей.

1.2. Туристична інфраструктура країни

Північна Македонія наразі тільки набирає популярність, як туристичний напрямок. І даний факт може слугувати як плюсом, так і мінусом. Перевага полягає в тому, що туристи ще мають можливість спокійно і неквапливо вивчати місцеві пам'ятки без галасливого натовпу відпочиваючих. А враховуючи невеликі розміри цієї країни, навіть під час нетривалої відпустки можна зазирнути у найвіддаленіші та найнезвіданіші куточки цієї країни. Незважаючи на те, що в країні туризм тільки набирає обертів, туристична інфраструктура Північної Македонії знаходиться вже знаходиться на належному рівні - тут легко можна знайти досвідченого гіда. Але водночас зростаюча популярність цієї має і свої недоліки. Авіасполучення між Північною Македонією та іншими європейськими країнами поки що не таке інтенсивне – мало прямих рейсів, часто доводиться летіти з пересадками через Грецію або інші сусідні країни. Але про все за порядком.

З 17 аеропортів Північної Македонії тільки два є основними : Скоп'є¹¹ (до 2018 року був названий на честь Олександра Македонського) та Охридський

¹¹ Добредојдовте на Меѓународниот Аеродром Скопје. Офіційний сайт аеропорту Скоп'є . URL: skp.airports.com.mk

аеропорт імені Апостола Павла¹² . Внутрішні авіарейси у країні не організуються через невеликий розмір території держави.

Міжнародний аеропорт Скоп'є (SKP) - це найбільший аеропорт у країні, розташований біля столиці Північної Македонії - Скоп'є. Він забезпечує пасажирські та вантажні авіалінії з більш ніж 35 країн світу.

Міжнародний аеропорт Охрид (OHD) - другий за розмірами аеропорт країни, розташований на південному заході країни, поруч зі знаменитим туристичним містом Охрид. Він забезпечує регулярні рейси до десятків міст в Європі.

Міжнародний аеропорт Стіп (QSO) - це менший аеропорт, розташований у північній частині країни. Він обслуговує деякі рейси до країн Європи та Близького Сходу.

Міжнародний аеропорт Тетово (TET) - цей аеропорт розташований на північному заході країни, біля міста Тетово. Він є меншим аеропортом, який забезпечує рейси до кількох країн Європи.

Також в країні є кілька менших аеродромів та аеропортів, які обслуговують локальні та приватні рейси. Невеличка Північна Македонія може похизуватись чудово розвиненим автобусним сполученням, особливо сполученнями, що пов'язує головні міста країни. Цей вид транспорту є одним з найкомфортніших та найбюджетнішим при пересуванні територією держави. Проте, варто мати на увазі, що автобусні перевезення є досить популярними не тільки серед приїжджих туристів, а й серед місцевого населення, тому плануючи поїздку цим видом транспорту потрібно заздалегідь бронювати місце.

У великих містах найпоширенішим громадським транспортом також є автобуси, але на відміну від міжміських та міжнародних перевезень, парк міських транспортних засобів, враховуючи їхній зовнішній вигляд, дуже давно не оновлювався. Оплатити проїзд у такому виді транспорту можна за

¹² Добредојдовте на Аеродромот Свети Апостол Павле Охрид. Офіційний сайт аеропорту Охрид . URL: ohd.airports.com.mk

допомогою талонів, яку можна придбати у газетному кіоску або у водія. Вартість одноразового проїзду становить 35 денар, а наприклад, тижневий проїзний можна придбати за 500 денарів¹³. Оплата проїзду в Скоп'є здійснюється без використання готівки за допомогою спеціальної програми або транспортної картки. Міжміські перевезення коштують дещо дорожче, залежно від дальності поїздки.

Також можна скористатися послугами оренди автомобілів, що надають кілька великих компаній. Наприклад, в Скоп'є представлено більш ніж, 20 компаній по прокату автомобілів, серед яких є як і місцеві, так і міжнародні : Sixt, Hertz, Europcar, Relax, Enterprise, Sharrexpress Rent a Car, Global RENT A CAR, MARA, Me та інші. Найпростіше забронювати автомобіль на сайті Rentalcars, на якому ви зможете знайти порівняння цін усіх міжнародних та місцевих компаній. Автомобіль вам знадобиться, якщо ви захочете зекономити час, щоби дістатися гір або озера Охрид або плануєте відвідати маленькі містечка. Подорожувати автомобілем Північною Македонією досить легко, адже як правило місцеві жителі дотримуються правил та водять спокійно. Що стосується доріг, то вони не є ідеальними, наприклад як в країнах Західної Європи, але при цьому іноді зустрічаються авіамагістралі , і можливо доїхати практично в будь-який куточок країни¹⁴.

Залізничним транспортом Північної Македонії туристи користуються рідше, віддаючи перевагу автобусним перевезенням, оскільки залізниці проходять на значній відстані від головних пам'яток країни. Основними гілками цього виду транспорту є : Скоп'є – Гевгелія (місто на кордоні з Грецією) та Скоп'є – Бітола. Через застаріле залізничне полотно швидкість руху поїздів найчастіше є дуже низькою, що також викликає певні незручності у туристів, які вирішили скористатись цим видом транспорту. Наприклад, відстань від Бітола до Скоп'є (приблизно 200 км) поїзд долає трохи більше, ніж за чотири години. Багато європейців, які звикли до підвищених швидкостей руху,

¹³ Транспорт в Скоп'є. URL.: <https://inostranno.ru/transport/skopje-public-transport/>

¹⁴ Там само

почуваються ніяково в таких поїздах. Якість рухомого складу залишає бажати кращого. Зазвичай місцеві жителі та туристи користуються залізничним транспортом лише у тому випадку, коли необхідно проїхати до грецького кордону. Саме цей спосіб пересування до Гевгелії тут вважається найпопулярнішим. Вартість одного квитка на поїзд до кордону з Грецією становить приблизно 4€.¹⁵

Якість основних доріг у країні досить хороша (всього в Північній Македонії 5,5 тис. км. асфальтованих доріг, включаючи 133 км. швидкісних автомагістралей), але безліч місцевих трас перебувають у досить застарілому стані, деякі гірські ділянки не обгороджені від каменів і мають слабе освітлення. Туристичні інформаційні табло та дорожні покажчики найчастіше відсутні. Манера водіння автомобіля місцевими жителями хоч і не така агресивна, як у сусідніх країнах, але теж потребує певного звикання. Швидкість для машин та мотоциклів обмежена 120 км/год на автострадах, 80 км/год на шосе та 50-60 км/год у населених пунктах. Штрафи за перевищення швидкості сягають \$200. Поліція часто контролює дороги радарами. Їзда без ременя безпеки карається штрафом \$40, а неправильне паркування - \$90. Деякі дороги платні - проїзд можна сплатити готівкою на спеціальних турнікетах при в'їзді або спеціальними купонами (продаються на прикордонних КПП). Ситуація з бензином у країні неоднозначна – безліч приватних АЗС пропонує паливо за готівку за досить високими цінами, але тут практично не буває черг. Водночас є низка державних АЗС, де ціни дещо нижчі, але паливо відпускається за талонами, які можна придбати на прикордонних переходах (оплата в євро) або у відділеннях «Ауто-мото Союз», розташованих у великих містах.¹⁶

Прокат велосипедів в Північній Македонії є досить поширеним серед туристів. У містах і туристичних центрах можна знайти прокатні компанії, які пропонують велосипеди різних типів і розмірів. Зазвичай, вартість прокату залежить від тривалості оренди і моделі велосипеда.

¹⁵ Транспорт в Скоп'є. URL: <https://inostranno.ru/transport/skopje-public-transport/>

¹⁶ Там само

У Скоп'є, наприклад, є декілька компаній, які пропонують велопрокат, серед них Velonova, Skorje Bike Rental та Skorje Cycling Tour. У Охридї можна орендувати велосипед в компанії Ohrid Cycling Adventures. У інших туристичних містах також є прокатні компанії, які можна знайти через пошук у Інтернеті або запитавши в місцевому туристичному офісі.

Управління транспортною інфраструктурою в Північній Македонії здійснює Міністерство транспорту та сполучень¹⁷. Це міністерство відповідає за розвиток, планування та координацію транспортної інфраструктури, включаючи дороги, залізниці, порти, аеропорти та інші види транспорту. Крім того, існують регіональні та місцеві органи влади, які відповідають за управління транспортною інфраструктурою в своїх територіальних межах.

Управління транспортною інфраструктурою в Північній Македонії зосереджене на забезпеченні безпеки та ефективності руху транспорту. Крім того, влада вкладає зусилля у розвиток транспортної інфраструктури, щоб забезпечити легкий доступ до туристичних визначних місць та інших видів туристичної інфраструктури. В останні роки Північна Македонія активно розвиває свою транспортну інфраструктуру, зокрема, запроваджуються нові автобусні маршрути, оновлюється залізнична інфраструктура та розширюється мережа автомагістралей.

Система класифікації готелів в Північній Македонії визначається законодавством і збігається зі стандартами Європейського Союзу. Згідно з цими стандартами, готелі класифікуються за кількістю зірок:

1-зірковий готель: пропонує скромне житло з основними послугами;

2-зірковий готель: надає комфортні номери з базовими зручностями і послугами;

3-зірковий готель: пропонує повний комплекс послуг, включаючи ресторан, фітнес-центр і конференц-зали;

4-зірковий готель: має вищий рівень комфорту, ексклюзивний дизайн і широкий спектр послуг;

¹⁷Міністерство за транспорт и врски. Република Северна Македонија. URL:<http://mtc.gov.mk>

5-зірковий готель: розкішний готель з найвищим рівнем сервісу і зручностей.

У Північній Македонії також є готелі, які не мають зірок, але надають інші види розміщення, такі як гостьові будинки, апартаменти, вілли та кемпінги.

У Північній Македонії є багато готелів різного класу та рівня комфорту, але деякі з них відомі своєю розкішчю та зручністю. Ось кілька найвідоміших готелів Північної Македонії:

Marriott Skorje - розташований в центрі столиці Скоп'є, готель з розкішними номерами та видом на гори, пропонує різні ресторани та басейн.

Aleksandar Palace Hotel - готель з просторими номерами та сучасними зручностями, розташований на околиці Скоп'є, неподалік від гір.

Hotel Montana Palace - готель, розташований в гірському курортному містечку Крушево, пропонує красиві номери з видом на гори та сучасні зручності.

Hotel Tutto - готель, розташований в центрі Охриду, неподалік від озера, пропонує затишні номери та ресторани з традиційною македонською кухнею.

Hotel Arka - готель у місті Тетово, пропонує розкішні номери та зручності, такі як басейн та спа-центр.

Північна Македонія пропонує багатий вибір ресторанів та кафе, де можна скуштувати місцеві страви та напої, а також насолоджуватися атмосферою місцевої культури та гостинності.

Ось декілька найвідоміших ресторанів та кафе у Північній Македонії:

«Охридска Риба» (Ohridska Riba) - ресторан у місті Охрид, який славиться свіжими стравами з риби з Охридського озера.

«Каж Лука» (Kaj Luka) - ресторан у місті Скоп'є, який пропонує традиційні македонські страви та місцеві вина.

«Кантинет» (Kantinet) - ресторан у місті Тетово, де можна скуштувати страви зі свіжих місцевих інгредієнтів та насолоджуватися видом на гори.

«Водно Ресторан» (Vodno Restaurant) - ресторан на вершині гори Водно недалеко від Скоп'є, з якого відкривається чудовий вид на місто.

«Традиција» (Tradicija) - ресторан у місті Битоля, який пропонує традиційні македонські страви та національні напої.

«Кафе Нест» (Cafe Nest) - кафе у місті Скоп'є, яке пропонує широкий вибір кави та десертів, а також вечірній асортимент коктейлів.

«Хот-Дог Центар» (Hot-Dog Center) - мережа швидкого харчування, яка пропонує смачні та доступні гарячі снеки для перекусу.

Це лише кілька прикладів ресторанів та кафе, які можна знайти в Північній Македонії. Вибір залежить від персональних уподобань та бюджету туристів.

У цьому розділі ми розглянули туристичну та транспортну інфраструктуру Північної Македонії. Було виявлено, що країна має досить розвинену туристичну інфраструктуру, яка пропонує різноманітні види розваг та відпочинку для туристів. Тут можна знайти різноманітні види готелів, ресторанів, кафе та інших закладів громадського харчування. Також в країні працює безліч туристичних агентств, які допомагають в організації подорожей.

Що стосується транспортної інфраструктури, то в Північній Македонії працюють автомобільні дороги, залізниці, аеропорти та міський транспорт. Хоча країна має кілька міжнародних аеропортів, проте транспортна мережа в цілому потребує покращення та модернізації.

У цілому, туристична та транспортна інфраструктура Північної Македонії має потенціал для подальшого розвитку та покращення, що забезпечить більше можливостей для туристів та збільшення туристичного потоку в країну.

1.3 Особливості нормативно-правового регулювання туризму в Північній Македонії

Нормативно-правове регулювання туризму в Північній Македонії включає наступні аспекти:

Законодавство про туризм: у Північній Македонії туристична галузь регулюється законодавчими актами, такими як Закон про туризм та податок на проживання, які визначають правові основи функціонування туристичної галузі.¹⁸

¹⁸Агенција за Промоција и Поддршка на Туризмот. URL:https://tourismmacedonia.gov.mk/pravilnici-i-upatstva/?doing_wp_cron=1683289987.7117660045623779296875

Органи, які здійснюють контроль: у Північній Македонії контроль за дотриманням правил і норм у сфері туризму здійснює Міністерство культури та туризму, а також інші відповідні органи місцевого самоврядування.

Ліцензування: для здійснення туристичної діяльності в Північній Македонії необхідно мати ліцензію, яка видається Міністерством культури та туризму. Ліцензії виділяються для туроператорів, турагентів, готелів та інших суб'єктів туристичної галузі.

Податкові зобов'язання: у Північній Македонії туризм обкладається різними видами податків, зокрема податком на додану вартість, податком на проживання та туристичним збором.¹⁹

Стандарти та сертифікація: для забезпечення якості та безпеки туристичних послуг в Північній Македонії діють різні стандарти та вимоги до обладнання та сервісу в готелях, ресторанах та інших закладах.

Міжнародні домовленості: Північна Македонія є членом різних міжнародних організацій у галузі туризму, зокрема Світової туристичної організації (UNWTO) та Європейської комісії з туризму (ETC). Ці організації сприяють розвитку туризму в Північній Македонії через забезпечення доступу до міжнародних ресурсів та програм, підвищення професійних знань та навичок учасників туристичного ринку, підтримку туристичного маркетингу та просування Північної Македонії як туристичного напрямку на міжнародному рівні.

Крім того, Північна Македонія підписала ряд багатосторонніх домовленостей, що регулюють співпрацю та обмін інформацією в галузі туризму з іншими країнами, такі як Угода про візовий режим, Угода про подвійне оподаткування та Угода про розвиток туризму між країнами Балканського регіону. Ці угоди забезпечують сприятливий клімат для розвитку міжнародного туризму в Північній Македонії, що сприяє економічному зростанню та розвитку країни.

¹⁹ Агенція за Промоція и Поддршка на Туризмот. URL:https://tourismmacedonia.gov.mk/pravilnici-i-upatstva/?doing_wp_cron=1683289987.7117660045623779296875

Нормативно-правове регулювання туризму в Північній Македонії включає законодавчі та інші правові акти, що встановлюють правила та умови функціонування туристичної галузі в країні. Основними законами, що регулюють туризм в Північній Македонії, є:

Закон про туризм - цей закон визначає правила та умови діяльності туристичної галузі в країні, включаючи визначення прав та обов'язків туристів, туроператорів, турагентів та інших учасників туристичного ринку. Закон також встановлює процедури реєстрації та ліцензування туристичних підприємств та працівників туристичної галузі.

Закон про готельно-ресторанний бізнес - цей закон визначає правила та умови діяльності готелів та ресторанів в країні, включаючи вимоги до умов розміщення та харчування туристів.

Закон про захист споживачів - цей закон встановлює права та обов'язки споживачів, включаючи туристів, та встановлює процедури захисту прав споживачів у випадку порушення правил туристичної галузі.²⁰

Крім цих законів, в Північній Македонії існують інші правові акти, що регулюють діяльність туристичної галузі, такі як накази, постанови та інші нормативно-правові документи. Наприклад, Міністерство культури і туризму розробляє та затверджує різні правила та норми, пов'язані з діяльністю туристичної галузі в країні.

Усі ці нормативно-правові акти створюють основу для розвитку туристичної галузі в Північній Македонії та забезпечують захист прав та інтересів туристів. Законодавство визначає правила для ліцензування та реєстрації туристичних агентів, туроператорів, готелів та інших учасників туристичного ринку, забезпечує безпеку туристів та заборонує будь-які дії, які можуть нашкодити їх здоров'ю та безпеці.

Одним з головних регуляторів туристичної галузі в Північній Македонії є Агенція з туризму і туристичких об'єктів, яка відповідає за реєстрацію та

²⁰ Службен весник на Република Северна Македонија. Закон за туристичката дејност-пречистен.
URL:[https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost-prечистен%20\(31-20\).pdf](https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost-prечистен%20(31-20).pdf)

ліцензування туристичних агентів та туроператорів, а також за здійснення контролю за дотриманням законодавства в туристичній галузі.

Крім національного законодавства, Північна Македонія прийняла ряд міжнародних конвенцій та угод у галузі туризму, зокрема:

Всесвітня декларація про туризм та Кодекс поведінки для туристів, які прийняті ЮНЕСКО та Всесвітньою туристичною організацією (ВТО). Ці документи визначають права та обов'язки туристів, туроператорів та інших учасників туристичного ринку.

Європейська хартія з туризму, яка прийнята Європейською комісією та містить рекомендації для держав-членів Європейського Союзу щодо розвитку туризму.

Конвенція про захист культурної та природної спадщини ЮНЕСКО, яка визначає заходи з охорони та збереження культурної та природної спадщини, які є важливими для туристичної галузі.²¹

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує права туристів на свободу переміщення, недискримінацію та захист від насильства.

Міжнародна конвенція про цивільну авіацію, яка регулює правила повітряного транспорту та забезпечує безпеку пасажирів.

Європейська конвенція про відкрите небо, яка забезпечує свободу виконання авіаперевезень між державами-учасницями та сприяє розвитку туристичного потоку.

Законодавство та міжнародні домовленості створюють сприятливі умови для розвитку туристичної галузі в Північній Македонії та забезпечують безпеку та комфорт для туристів. Проте, для успішного розвитку туризму необхідно враховувати культурні, екологічні та соціальні фактори, а також забезпечувати сталість туристичного ринку.

²¹ Службен весник на Република Северна Македонија. Закон за туристичката дејност-пречистен. URL : [https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Закон%20за%20туристичката%20дејност-пречистен%20\(31-20\).pdf](https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Закон%20за%20туристичката%20дејност-пречистен%20(31-20).pdf)

В Північній Македонії нормативно-правове регулювання туризму в основному здійснюється через Закон про туризм та законодавство про підприємництво та торгівлю. Закон про туризм було прийнято у 2004 році та визначає правову базу регулювання туристичної галузі, а також забезпечує безпеку та права туристів. Він регулює відносини між туристами та туроператорами, готельними комплексами та іншими туристичними підприємствами. Закон також передбачає створення національного реєстру туристичних агентів та туроператорів, який дозволяє контролювати їхню діяльність та забезпечує права туристів на якісні послуги.

Крім того, Північна Македонія ратифікувала численні міжнародні домовленості, які регулюють туристичну галузь. Найбільш важливі з них, які стосуються туризму, описані вище. Крім того, Північна Македонія є членом Європейської спільноти, що забезпечує доступ до європейських програм та фондів, які сприяють розвитку туризму та інфраструктури.

Нормативно-правове регулювання туризму в Північній Македонії є достатньо розвиненим та забезпечує права та безпеку туристів. Однак, для забезпечення сталого розвитку туризму необхідно розглядати екологічні, соціальні та культурні аспекти та розвивати інфраструктуру та послуги відповідно до потреб туристів.²²

Отже, нормативно-правове регулювання туризму в Північній Македонії є достатньо розвиненим та забезпечує права та безпеку туристів. Закон про туризм та законодавство про підприємництво та торгівлю визначають правову базу регулювання туристичної галузі, а ратифікація численних міжнародних домовленостей забезпечує відповідність законодавства міжнародним стандартам.

Однак, для забезпечення сталого розвитку туризму необхідно розглядати екологічні, соціальні та культурні аспекти та розвивати інфраструктуру та послуги відповідно до потреб туристів. Тому важливо продовжувати працювати

²² Службен весник на Република Северна Македонија. Закон за туристичката дејност-пречистен. URL : [https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost-prечистен%20\(31-20\).pdf](https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost-prечистен%20(31-20).pdf)

над розвитком туристичної галузі в Північній Македонії, забезпечуючи якість послуг та безпеку туристів, і враховуючи водночас екологічні, соціальні та культурні аспекти.

Розділ II. Характеристика історико-культурних ресурсів країни

2.1. Архітектурні пам'ятки

Архітектурні пам'ятки - це будівлі або комплекси будівель, які мають історичне або культурне значення, і які збереглися з різних історичних епох. Вони можуть відображати архітектурні стилі різних епох, культурні впливи, технічний прогрес, традиції та звичаї певного народу чи регіону.²³

Класифікація архітектурних пам'яток може бути різною, але найбільш поширеною є класифікація за історичним періодом, в якому вони були побудовані:

- античні пам'ятки - це будівлі та споруди, які були побудовані в античну епоху, наприклад, римські амфітеатри, грецькі театри, храми та інші споруди.
- середньовічні пам'ятки - це будівлі та споруди, які були побудовані у середньовіччі, наприклад, замки, палаці, костели, монастирі та інші споруди.
- ренесансні пам'ятки - це будівлі та споруди, які були побудовані у період Ренесансу, наприклад, палаці, вілли, сади та інші споруди.
- барокові пам'ятки - це будівлі та споруди, які були побудовані у період бароко, наприклад, церкви, палаці, театри та інші споруди.
- новітні пам'ятки - це будівлі та споруди, які були побудовані у XX та XXI столітті, наприклад, хмарочоси, вілли, стадіони, музеї та інші споруди.

Архітектурні пам'ятки є важливим елементом туристичного продукту. Вони можуть бути використані для розвитку історико-культурного туризму, пізнавального та багатьох інших видів туризму. Для того, щоб архітектурна спадщина була використана в туризмі, важливо забезпечити її консервацію та реставрацію.²⁴

²³ Євтушенко, О. А. Архітектурні пам'ятки як об'єкти туристичної інфраструктури // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Туризм. - 2016. - Вип. 29. - С. 102-106.

²⁴ Пугач К. О. Архітектурні пам'ятки / К. О. Пугач // Культурне розмаїття: матеріальна та нематеріальна культура різних країн світу : зб. матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції, 12 червня 2020 р. – Харків : ХНУРЕ, 2020. – С. 161–162.

Існує кілька видів архітектурних пам'яток, які можуть бути використані в туризмі. Один з них - це культурно-історичні ансамблі, до складу яких можуть входити будівлі різних стилів та епох. Інший вид - це пам'ятки конкретного стилю, такі як готика, бароко, ренесанс, модернізм та інші. Архітектурні пам'ятки також можуть бути класифіковані за їх призначенням, наприклад, релігійні будівлі, оборонні споруди, палацові комплекси та інші.

Для того, щоб зробити архітектурну спадщину більш доступною для туристів, можна розробляти туристичні маршрути, які включатимуть в себе відвідування різних архітектурних пам'яток. Також важливо забезпечити належний рівень інформації про пам'ятки, щоб туристи могли більш детально дізнатися про їх історію та особливості.

Пропонуємо розглянути декілька найбільш атрактивних архітектурних об'єктів Північної Македонії. Для знайомства з ними було обрано класифікацію за їх призначенням. Спочатку охарактеризуємо релігійні будівлі, як ключові в подальшій розробці туру до Північної Македонії, а далі всі інші.

Сакральні архітектурні пам'ятки в Північній Македонії є важливою частиною культурної спадщини країни та привертають до себе увагу туристів, які цікавляться релігійною історією та архітектурою.

Монастир Святого Пантелеймона

Одна з найвідоміших та найстаріших пам'яток Північної Македонії. (див. Додаток 1) Він знаходиться в селі Нерезі, неподалік від столиці країни - Скоп'є. Монастир був заснований в XII столітті, хоча більшість будівель була побудована в XIII-XIV століттях. Монастир Святого Пантелеймона служив як важливий центр християнської релігії та культури протягом століть. У монастирі зберігаються багаті колекції рукописів та ікон, а також вражаючі приклади середньовічної архітектури, такі як головний храм з фресками і мозаїками.²⁵

²⁵ Теплюк О. Особливості розвитку релігійно-паломницького туризму в Північній Македонії. Збірник наукових праць «Етнічна історія народів Європи», 2023, №69 С. 146-152

Монастир Святого Пантелеймона приваблює тисячі відвідувачів з усього світу. Він є популярною туристичною атракцією для любителів історії, архітектури та релігії. Крім того, монастир знаходиться в красивому гірському районі, де можна насолодитися природою та прекрасними видами на гори.

Монастир Святого Іоанна Хрестителя

Також відомий як Бігорський монастир(див. Додаток 2) , знаходиться в північній частині Північної Македонії, в гірському районі Маврово. Монастир був заснований в XI столітті, а потім перебудований в XVIII столітті в стилі середньовічної східної церкви.

Монастир Святого Іоанна Хрестителя є важливою культурною та історичною пам'яткою країни та приваблює багатьох відвідувачів з усього світу. Він також є важливим духовним центром для православних християн.

Монастир має красиву архітектуру з витонченими деталями і декоративними елементами. У монастирі зберігається велика колекція ікон, релігійних книг і інших церковних речей, а також цінні рукописи.

Бігорський монастир також оточений прекрасними гірськими пейзажами, що робить його привабливим для любителів природи. Монастир є популярним місцем для зйомок фільмів і відеокліпів.²⁶

Монастир Святого Наума

Одним з найвідоміших сакральних архітектурних пам'яток в Північній Македонії є монастир Св. Наума, який знаходиться на березі Охридського озера. (див. Додаток 3) Цей монастир був заснований у X столітті святим Наумом, який був одним з найвідоміших слов'янських учителів і проповідників віри. У монастирі зберігаються декілька цікавих архітектурних споруд, таких як церква Св. Наума, музей, бібліотека та книгарня. Монастир відомий своєю красивою архітектурою, включаючи величну церкву, яка була побудована в

²⁶ Теплюк О. Особливості розвитку релігійно-паломницького туризму в Північній Македонії. Збірник наукових праць «Етнічна історія народів Європи», 2023 , №69 С. 146-152

часи Наума. Церква прикрашена мозаїками з різних епох і має купол, декорований золотом.²⁷

Крім того, монастир Святого Наума відомий своєю природною красою та чистим озером, де можна зробити прогулянку на човні, а також побачити водяних птахів і різноманітну рибу. Монастир є важливим місцем паломництва для православних християн і приваблює багато туристів з усього світу.

Церква Святої Софії

Розташована в історичному центрі міста Охрид, на південному заході Північної Македонії. Була збудована у XI столітті на місці більш ранньої церкви, зруйнованої в результаті землетрусу.

Церква Святої Софії має велику історичну та культурну цінність, а також є одним з найвідоміших пам'яток Північної Македонії. Вона внесена до списку світової спадщини ЮНЕСКО, а також є символом міста Охрид²⁸

Церква має характерну візантійську архітектуру та розташована на високому пагорбі, що робить її видимою з усіх точок міста. У середині церкви збереглися чудові фрески, створені в різні історичні періоди. Крім того, у церкві зберігається велика кількість релігійних та культурних артефактів, зокрема різні види ікон та книг. Всі ці артефакти свідчать про різні епохи та культурні впливи, що відображають історію Північної Македонії.

Церква Святого Йоана Канео

Є давнім православним храмом, розташований в місті Охрид на заході Північної Македонії, на березі Охридського озера. Відомий як одна з найкрасивіших церков у країні і часто називається символом міста.

Ймовірно церква була зведена в XIII столітті, ще за часів до завоювання регіону османами. Її архітектурний стиль поєднує в собі елементи болгарського та візантійського мистецтва. В церкві збереглися унікальні фрески з XI-XIV

²⁷ Там само

²⁸ АНГЕЛОВСКА-ПАНОВА, М., 2015, Македонски цркви и манастири. Скопје: Младинска книга.

століть, зокрема зображення Святого Іоанна Канео, за яким церква і отримала свою назву²⁹.

Церква Святого Іоанна Канео є однією з найбільш популярних туристичних визначних місць Північної Македонії і часто зображується на рекламних матеріалах та сувенірах.

Крім цього, у Північній Македонії знаходяться також інші сакральні архітектурні пам'ятки, такі як Осоговський монастир, Лешоцький монастир, Марков монастир Святого Димитрія, кафедральний собор Святителя Климента Охридського у Скоп'є та багато інших. Всі вони мають великий історичний та культурний потенціал та можуть бути використані для розвитку туризму в регіоні.

Не менш цікавими та важливими є такі архітектурні пам'ятки, як замки, фортеці, палаци та інші. Пропонуємо оглянути кілька найбільш відомих пам'яток такого типу, що найкраще збереглися та зможуть привернути увагу туристів.

Замок Самуїла

Це відома туристична пам'ятка в Північній Македонії, розташована на вершині гори в місті Охрид. Це середньовічний замок, побудований у X столітті, а потім реконструйований у XII столітті під час панування царя Самуїла. Замок складається з двох частин - нижньої і верхньої, які пов'язані між собою дерев'яними сходами.

Замок Самуїла відомий своєю красою та місцем розташування, яке забезпечує неймовірний вид на місто та Охридське озеро. Це місце є одним з найпопулярніших туристичних об'єктів в Північній Македонії та приваблює безліч відвідувачів з усього світу. Туристи можуть відвідати замок, піднявшись на верхню частину гори пішки або на допомогу використати канатну дорогу, яка також забезпечує чудовий вид на місто та озеро.

Фортеця Скоп'є

²⁹ АНГЕЛОВСКА-ПАНОВА, М., 2015, Македонски цркви и манастири. Скопје: Младинска книга.

Скопско кале - історична фортеця, розташована на південному заході від міста Скоп'є, на пагорбах над річкою Вардар. Вона була побудована в XIII столітті на місці стародавнього граду Скоп'є. Фортеця складається з великої численної споруд, таких як вежі, мури і башти, які побудували турки в XVI столітті.

Фортеця Скоп'є є одним з найбільших архітектурних пам'яток міста і привертає багато туристів своїм історичним значенням та прекрасним видом на річку і навколишні гори. Вона використовується для проведення культурних заходів, таких як концерти та фестивалі, які допомагають залучати більше туристів в регіон. Також фортеця має великий потенціал для розвитку туризму, оскільки розташована в неподалік від Скоп'є, і може бути включена до туристичних маршрутів.

Ресенський палац

Ресенський палац знаходиться в місті Ресен, Північна Македонія. Цей палац був побудований в 20 столітті і є одним з найбільш відомих та красивих архітектурних пам'яток Ресену.

Палац був спочатку зведений як сімейний будинок для впливової місцевої родини. У 1925 році палац було перетворено на художній музей, де було встановлено кілька експозицій, що присвячені мистецтву та культурі. З того часу палац став популярним туристичним місцем, яке щороку відвідують тисячі людей.

Ресенський палац приваблює туристів своєю унікальною архітектурою та чудовими ландшафтами, що оточують його. В палаці можна побачити велику кількість експонатів, які представляють різні періоди македонської історії та культури, включаючи живопис, скульптуру, кераміку та народні костюми. Також у палаці розташована бібліотека з багатою колекцією книг про македонську історію та культуру.

Палац Ристик

Палац Ристик є одним з найвідоміших історичних пам'яток міста Скоп'є, столиці Північної Македонії. Палац був побудований у XVIII столітті як

резиденція місцевого еміра, а пізніше був придбаний знаменитим турецьким пасхалієм Ристиком, який провів значну реконструкцію будівлі в стилі турецького класицизму.

Палац Ристик є класичним прикладом турецького класичного стилю архітектури, що поєднує традиційні елементи з інноваційними рішеннями. У палаці збереглися оригінальні меблі та декоративні речі, що робить його привабливим для туристів.

Сьогодні палац використовується як культурний центр, де проводяться різноманітні культурні заходи, виставки та концерти. Він також є популярною туристичною визначною пам'яткою, яку відвідують тисячі туристів кожного року.

Тріумфальна арка «Македонія»

Арка була встановлена у 2011 році на честь 20-ї річниці незалежності Північної Македонії в її столиці – Скоп'є. Вона має висоту та ширину 21 метр, вага конструкції становить більше 200 тонн.

Арка «Македонія» складається з трьох арок і декорована мотивами, пов'язаними з історією та культурою Північної Македонії. В середині арки є виставковий зал, в якому представлені історичні та культурні артефакти, пов'язані зі столицею та країною в цілому.

Тріумфальна арка «Македонія» є однією з найбільш відомих сучасних пам'яток у Північній Македонії та знаходиться на одній з головних вулиць міста Скоп'є, що робить її доступною для відвідування туристами.

Хрест Міленіум

Це великий хрест, що знаходиться на горі Водно біля міста Скоп'є, столиці Північної Македонії. Він був встановлений в 2002 році як символ національного єднання та релігійної толерантності. (див. Додаток 4)

Хрест Міленіум заввишки 66 метрів і є найбільшим хрестом в світі, виготовленим з бронзи. Він є популярним місцем паломництва для християн та туристів, які люблять природу та відкритий вид на місто. Хрест Міленіум можна побачити з будь-якої точки міста та його околиць. Відвідувачі можуть

піднятися на верхній рівень хреста, де є місце для спостереження та фотографування.

Годинникова вежа Бітоли

Є знаковим символом міста та відрізняється від інших європейських годинникових веж за своїм специфічним зовнішнім виглядом. Офіційно збудована у 1830-ті роки разом із церквою Святого Димитрія Солунського, але згадки про неї сягають XVII століття. Висота вежі становить 33 метри, а сторона квадратної основи - 5,8 метрів. На вершині розташовані тераси з кованою огорожею, що робить її добре помітною вночі. Усередині вежі знаходяться сходи, що ведуть до верхньої частини. Вигляд вежі, який ми бачимо сьогодні, датується 1912 роком. За легендою, влада Османської імперії закупила в селах 60 тисяч яєць для будівництва, завдяки чому вежа зберегла свою міцність.

Ілінден (меморіал)

Ілінден - це меморіальний комплекс, що знаходиться в місті Крушево, присвячений подіям повстання 1903 року, яке було спрямоване проти Османської імперії. Меморіал складається з трьох частин: статуї Ілінденців, музею та меморіального парку.

Музей зберігає історичні експонати, які розповідають про події повстання, а також про історію Крушево. Меморіальний парк є місцем для відпочинку та рекреації, в якому знаходяться пам'ятники і плакетки, присвячені учасникам повстання та Ілінденському з'їзду в 1903 році.

Статуя Ілінденців зображує групу повстанців, які готуються до бою. Ця статуя є символом національного героїзму та боротьби за волю. Меморіал Ілінден є одним з найвідоміших та найвідвідуваніших місць в Північній Македонії.

Отже, Північна Македонія має багату історію та культуру, що відображається в її архітектурних пам'ятках. Замки, фортеці, монастирі та палаці, що були побудовані у різні історичні періоди, привертають увагу туристів з усього світу. Ці архітектурні пам'ятки є не лише свідченням історії та

культури Північної Македонії, але і є важливими об'єктами для розвитку культурного туризму в країні.

Багато з цих пам'яток пережили тест часу і збереглися в доброму стані, завдяки реставрації та збереженню. Такі архітектурні пам'ятки як Монастир Святого Наума, Монастир Святого Пантелеймона та Бігорський монастир є найвідомішими місцями паломництва та містять значну історичну цінність.

Крім того, багато з цих пам'яток відображають техніку будівництва, що була вжита у різних історичних періодах, такі як Ресенський палац, Вініцька фортеця та Палац Ристик у Скоп'є.

У загальному, архітектурні пам'ятки Північної Македонії є важливим ресурсом для розвитку туризму в країні та представляють значну історичну та культурну цінність, який можна використати у розробці нових туристичних маршрутів та турів.

2.2. Археологічні пам'ятки

Північна Македонія є країною з багатою історією та культурою, яка має багато археологічних пам'яток. Ці пам'ятки можуть бути дуже корисними для розвитку туризму в країні.

Археологічні пам'ятки, які можна використовувати в туризмі охоплюють стародавні міста, фортеці, храми, мавзолеї та інші історичні споруди. Вони можуть бути використані, як основна привабливість для туристів або як доповнення до наявних туристичних маршрутів.

Унікальність археологічних пам'яток Північної Македонії полягає в їхній історичній цінності, дивовижній архітектурі та унікальному мистецтві, яке вони відображають. Ці пам'ятки можуть допомогти привернути увагу до країни туристів з усього світу, які зацікавлені історією та культурою давніх народів.

Однією з найбільш відомих археологічних пам'яток Північної Македонії є *Стародавнє місто Гераклея Лінкестіс*, яке було засновано в середині IV століття до н.е. греками. Місто розташоване на заході країни на березі річки

Вардар і має багато руїн, що датуються різними історичними періодами. Туристи можуть побачити залишки театру, римських терм та форуму, храмів, стін міста та багато іншого.³⁰

Ще одна визначна археологічна пам'ятка Північної Македонії – це поселення *Стобі*. Стобі – це стародавнє римське місто, розташоване біля сучасного села Градско. Стобі було важливим центром римської провінції Македонії, яке процвітало від II століття до початку V століття. Місто має досить добре збережені руїни, такі як термальний комплекс, амфітеатр, форум, храми та інші будівлі.³¹

Ще однією з найважливіших археологічних пам'яток Північної Македонії є *Амфітеатр в Охриді*. Він був збудований наприкінці III або на початку II століття і може вмістити близько 4 000 глядачів. Театр розташований на пагорбі з видом на Охридське озеро і є одним з найбільш відомих місць для туристів в регіоні.

Античний театр в Охриді відрізняється від інших античних театрів тим, що він зберігся в досить хорошому стані. Відвідувачі можуть побачити головний сценічний простір, складові частини театру та місця для глядачів. Також на території археологічного комплексу є музей, де представлені знахідки, знайдені під час розкопок.

Античний театр в Охриді привертає до себе туристів не тільки своєю історією, але й своєю красою та атмосферою. Тут проводяться різноманітні культурні заходи, такі як фестивалі та концерти, що робить його ще більш привабливим для відвідувачів.

Наступна археологічна атракція, яку ми розглянемо буде Кокино. Ця археологічна пам'ятка, розташована на північ від міста Скоп'є в Північній Македонії. Кокино складається з кам'яної громади, спорудженої в давньогрецькому стилі, та астрономічної обсерваторії. Громада була заселена близько 4000 років тому, а обсерваторія була побудована в період бронзової

³⁰URL :: <https://apartmani.mk/arheoloski-lokaliteti-makedonija/>

³¹URL : https://macedonia-timeless.com/mac/zanas/zanas/dali_ste_znaele/arheoloski-lokalitet-stobi/

доби. Обсерваторія включає 30 кам'яних колон, які вказують на сонячний рік та лунні цикли.

Кокино є одним з найважливіших археологічних пам'ятників в Північній Македонії і був внесений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО в 2003 році. Сьогодні Кокино привертає велику кількість туристів, які цікавляться історією та астрономією, а також мистецтвом і архітектурою давніх цивілізацій. Крім того, на території пам'ятника проводяться різноманітні культурні та релігійні заходи.

Цікавою археологічною пам'яткою також є *Требеништа*, яка розташована поблизу міста Охрид. Вона складається з некрополя, який датується 7-4 століттями до н.е., та місцевості, де знаходяться кам'яні криті бари.

Некрополь в Требеништі вважається одним з найбільших на Балканах. Він містить більше 100 гробниць, виготовлених з каменю та вмурованих у скелі. У гробницях збереглися фрески, які відображають традиційні вірування та звичаї давніх ілірійців.

Місцевість, де знаходяться кам'яні криті бари, складається з 29 об'єктів, з яких найбільш відомі Бара Кар Шанс, Бара Требеништа і Бара Зоро. Вони відносяться до епохи бронзи (2000-1200 р. до н.е.) і слугують доказом існування великої цивілізації в цій області ще задовго до появи давньогрецької культури.

Требеништа є популярним туристичним напрямком в Північній Македонії. Відвідувачі можуть оглядати гробниці та досліджувати місцевість, де знаходяться кам'яні бари. В районі Требеништи також є багато готелів, ресторанів та магазинів з сувенірами для туристів.

В самому ж Охриді можна відвідати таку археологічну пам'ятку, як *Манчевці*, яка складається з римських терм та басейнів, датованих III-IV століттями. Розташована на південному заході від Старого міста Охрид, на березі озера Охрид. Пам'ятка була відкрита в 1956 році та реконструйована в 2009-2010 роках.

Манчевці є популярним місцем для відвідування туристами в Охриді, особливо для тих, хто цікавиться археологією та історією Римської імперії. Для

туристів організуються екскурсії та аудіогіди, щоб розповісти про історію та архітектуру пам'ятки.

Це лише невелика частина археологічних пам'яток, які можуть бути використані для розвитку історико-культурного туризму в Північній Македонії. Вони та інші археологічні пам'ятки регіону можуть надати можливість туристам побачити залишки давніх цивілізацій та поглибитися в історію країни.

Як бачимо археологічні пам'ятки Північної Македонії мають великий потенціал для розвитку туризму в цій країні. Ці пам'ятки є свідками багатой історії країни та зберігають унікальні культурні та історичні цінності, які привертають увагу туристів з усього світу.

Інформаційно-туристичні центри та музеї, які знаходяться на території археологічних пам'яток, допомагають відвідувачам краще зрозуміти історію та значення цих об'єктів. Багато з них також пропонують екскурсії та інші форми туристичної діяльності, що дозволяють більш глибоко пізнати культуру та історію країни.

Отже, археологічні пам'ятки Північної Македонії можуть стати важливим елементом туристичної інфраструктури країни і привернути увагу значної кількості туристів, що сприятиме економічному розвитку країни. Однак важливо забезпечити належний захист та збереження цих пам'яток, щоб вони могли бути використані для туристичних цілей і ними змогли насолоджувалися майбутні покоління.

2.3. Музейна мережа Північної Македонії

Музеї – це невіддільна частина історико-культурного туризму, завдяки музеям туристи можуть дізнатися більше про відвідувану країну : її історію, географію, традиції, звичаї, видатні постаті, досягнення та багато чого іншого. Кожна країна і народ має певний запас цікавих для туристів (атракативних) об'єктів культурної спадщини, що склався в ході історичного розвитку

території і музеї можна вважати одним із провідників для ознайомлення з нею.³²

У Північній Македонії є близько 30 музеїв, які відкриті для відвідування туристів. Більшість із них комплексні, але є й тематичні музеї: історичний, археологічний, природознавчий, художній, меморіальний та інші. Усі македонські музеї є державними. Мережа македонських музеїв сформувалася, коли Македонія входила до складу Югославії. Після здобуття незалежності в 1992 році будівництво нових музеїв було припинено, хоча в другій половині 00-х років 21 століття македонці отримали можливість для багатьох нових ініціатив щодо відкриття нових приватних музеїв. Так, у 2007 році був відкритий Музей води в Охридї, а в 2011 році відкрився музейний комплекс під назвою Македонська боротьба в Скоп'є. Нова ера розвитку музейної мережі припадає на 2014 рік. Тоді, згідно з проєктом під назвою «Скоп'є 2014»³³, у Північній Македонії було побудовано або відреставровано багато меморіалів історичних особистостей, фонтанів, скульптур, музеїв та адміністративних будівель у центрі столиці Скоп'є.

Пропонуємо розглянути найбільші музеї Північної Македонії :

Музей Республіки Північна Македонія

Музей Північної Македонії в Скоп'є - один з найстаріших музеїв в країні, який був побудований в 1924 році. Він був створений шляхом з'єднання трьох столичних музеїв - археологічного, історичного та етнографічного. Таким чином, Музей Македонії став головним сховищем національної культури та багатовікової історії. Колекція музею досить багата, цікава і пізнавальна, налічує кілька тисяч предметів, серед яких антикварні речі, мистецтво, мініатюри македонських міст і селищ.

Національна галерея

Національна галерея (макед. Национална галерија) — національний художній музей Північної Македонії на Старому базарі, розташований у

³² Любіцева О. О. Музейний туризм: навчальний посібник. / О. О. Любіцева, Т. І. Шпарага – К., 2021. – С.7

³³ Marusic, Sinisa. Skopje 2014 Forges Ahead Despite Macedonian Crisis. Skopje: Balkan Story.

столиці Скоп'є. Його постійна колекція розміщена в будівлі турецької лазні XV століття, відомої як лазні Даут-паші (македонською: Даут-пашин амам), але музей також має меншу виставку в сусідньому Чифте-хаммамі. Заснований у 1948 році, колекція музею походить з 14 століття.

Музей міста Скоп'є

Музей міста Скоп'є — культурна установа, розташована в Скоп'є, Північна Македонія. Заснований у 1949 році, він розташований у приміщенні колишньої залізничної станції, яка була частково зруйнована під час землетрусу 1963 року. Музей є домом для постійних експозицій, що представляють історію Скоп'є, від перших зареєстрованих поселень близько 3000 року до нашої ери до сьогодення.

Музей сучасного мистецтва

Після землетрусу в Скоп'є в 1963 році, який зруйнував значну частину міста, люди з усього світу допомагали людям у його відновленні. У ньому взяли участь югославські та італійські художники, італійці подарували місту свої роботи. На підставі робіт, які були представлені місту, 11 лютого 1964 року адміністрацією Скоп'є було прийнято рішення про заснування Музею сучасного мистецтва. Колекція розділена на місцеве та іноземне мистецтво. Більшу частину колекції складають твори 50-60-70-х років 20 століття. Також у цьому музеї представлено більше сотні творів раннього модерну.

Музей македонської боротьби

Це національний музей Північної Македонії, який знаходиться в столиці країни Скоп'є. Музей був відкритий для відвідування з нагоди двадцятої річниці незалежності 8 вересня 2011 року. Будівля розташована серед Археологічного музею, Меморіального центру єврейського Голокосту в Північній Македонії, Кам'яного мосту та річки Вардар.

Експозиція охоплює період від початку руху опору Османській державі до проголошення на референдумі незалежності від Югославії. Під час екскурсій відвідувачі після огляду тринадцяти виставок закінчують відвідування музею

оглядом оригіналу Декларації незалежності, яка була підписана в 1991 році.

Музей «Бухта кісток» на Охридському озері

У Затоці кісток є близько десятка мебльованих будинків з традиційними солом'яними дахами. Всередині будинків все виглядає приблизно так, як (на думку дослідників) виглядало в доісторичні часи. В інтер'єрах можна зустріти шкури тварин, ткацькі верстати, колиски, посуд.

Слід зазначити, що Охридська затока кісток – унікальне місце, аналогів якому немає у світі. Крім історико-культурної цінності, музей має і просте естетичне захоплення. Особливо мальовничий вид на музей відкривається з озера. Прекрасний ландшафт, який утворюють блакитні річки Охридського озера і зелені пагорби Градіште, надають цьому місцю особливу романтичну атмосферу.

Меморіальний центр Голокосту для євреїв Македонії

Меморіальний центр Голокосту для євреїв Македонії, який знаходиться в Скоп'є, побудований на місці колишнього єврейського кварталу. Музей розташований за музеєм Македонської боротьби з видом на річку Вардар. Він займає площу 2700 м², що робить його четвертим у світі серед таких самих музеїв за розміром. Його збудували, щоб вшанувати пам'ять 7148 місцевих євреїв, які не повернулися з концтаборів Другої світової війни. Музей також розповідає нам історію євреїв, які жили на Балканах.

Меморіальний будинок Матері Терези

Меморіальний будинок пов'язує життя юної Агнеси та Матері Терези, яка була нагороджена Нобелівською премією за заснування благодійної організації на міжнародному рівні, яка допомагає бідним і хворим у багатьох містах і країнах світу.

Експозиція Меморіального дому містить багато фотографій і документів, а також особисті речі Матері Терези, такі як свідоцтво про народження, особисте сарі, рукописний молитовник, хрест і вервиця, прижиттєві нагороди Матері Терези. Поруч з музеєм встановлено пам'ятник матері Терези. В одній із частин Меморіального будинку є галерея, яка виконана в традиційному македонському

стилі початку ХХ століття. Над галереєю розташована каплиця, де регулярно проводяться богослужіння.

Меморіальний будинок Тоше Проескі

Тоше Проескі (25 січня 1981 — 16 жовтня 2007) — македонський багатожанровий співак і автор пісень. Музика Проескі, яка вважалася найкращим виконавцем місцевої македонської та балканської музичної сцени, була популярна в багатьох країнах Південно-Східної Європи. BBC News назвав його «Елвісом Преслі Балкан». Він загинув в автокатастрофі на шосе Загреб—Ліповац А3 поблизу міста Нова Градишка в Хорватії вранці 16 жовтня 2007 року у віці 26 років.

Меморіальний будинок Тоше Проескі на Гумене в Крушево був відкритий 25 квітня 2011 року. Інвестором проекту є Міністерство культури та Уряд Республіки Македонія. Будинок-меморіал є матеріалізацією його життєвого шляху, а його експонати хронологічно відображають його дитинство, підліткові роки та період, коли Тоше досяг вершини своєї мистецької кар'єри.

Хронологічно дім розділений на шість частин: життєвий шлях, музична кар'єра, повсякденне життя, Тоше як гуманіст і віруючий, Тоше та його шанувальники та Тоше назавжди. Концепцію Меморіального дому розробили архітектори Деян Секуловскі та Деян Спасеновскі у співпраці з Ілією Божіновскі. Будинок має площу 1460 кв.

Отже, як ми бачимо музейна мережа Північної Македонії, як для такої маленької країни розвинена досить добре. Музеїв багато і всі вони мають різну тематику, тому будь-який турист зможе знайти для себе музей на свій смак. Деякі з них можна включити при розробці нових, унікальних туристичних продуктів.

2.4. Подієві ресурси Північної Македонії

Подієві ресурси є динамічними чинниками формування туристичних потоків, адже вони включають мотиваційні передумови подорожі до місця, де

відбувається певна подія чи явище. Культурно-мистецькі заходи, спортивні змагання, унікальні природні явища, політичні акції - це лише невелика частина подій, які спонукають людину до подорожі. Подієві ресурси тісно пов'язані з модою на глобалізацію, активний і здоровий спосіб життя, екологію, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотипи поведінки індивіда у соціумі, включають, як його пропаганду, так і механізми реалізації.³⁴

Північна Македонія в якій сонце світить 280 днів на рік є ідеальним варіантом для проведення різноманітних розважальних заходів, як для туристів так і для місцевих. Протягом року тут проводяться безліч подій від культурно-мистецьких до спортивних та гастрономічних, як нових, так і тих, що давню традицію проведення. Більшість з них враховують місцеві особливості та традицій. Тож познайомимося ближче з кількома з них.

Галичницьке весілля

Мабуть, одним із найвідоміших подієвих ресурсів Північної Македонії є Галичницьке весілля, яке проводиться щорічно у липні на день Петра у селі Галичник общини Маврово та Ростуша. Починаючи з 21 століття, зважаючи на оригінальність та унікальність цієї події, яка зберігає духовний спадок македонського народу, Галичницьке весілля визнано видатною пам'яткою села Галичник, яка знаходиться під егідою ЮНЕСКО.

Суть дійства полягає в тому, що при конкурсному відборі обирається 20 молодих пар, які одружуються. Обов'язковою умовою є, те що хоча б в одній з пар був житель с. Галичник.. Туристи, що побувають на святі зможуть побачити всі традиції македонського весілля, які буде передано через понад 30 давніх обрядів. Під час проведення церемонії гори відгукуються дзвінкою луною на удари тапанів (великих барабанів) і пронизливими звуками зурли (народний духовий інструмент, що нагадує середньоазіатський сурнай), а гості співають народні пісні і водять свої знамениті ора (хороводи), серед яких і найкрасивіше македонське оро «Тешкото» («Тяжке»).

³⁴Смаль І.В. Туристичні ресурси світу Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. С. 29

Красу весільного звичаю доповнюють традиційні народні костюми нареченого та знамените галицьке вбрання нареченої, з філігранною точністю виконане талановитими майстрами. Родичі молодих подружжів також вдягаються в традиційні костюми. Приїхавши в Галичник ви також зможете стати глядачами та учасниками однієї з найвідоміших македонських весільних церемоній та побачити своєрідні та архаїчні звичаї, які ніде більше не зустрінете.

Фестиваль Охридське Літо

Ще одним доволі відомим заходом у Північній Македонії є фестиваль Охридське літо, який проводиться у період з 12 липня до 20 серпня. Цей музично-театральний фестиваль проводиться уже понад 60 років, а його насичена та багатогранна програма не залишить байдужим будь-якого туриста-меломана. Відвідавши цей фестиваль, туристи, як правило, ще більше закохуються в Охрид.

У програму фестивалю входять театральні, балетні та оперні спектаклі, а також поетичні читання. За час існування фестивалю в ньому брали участь багато відомих музичних та театральних артистів та колективів з різних країн, у тому числі вихідці з Радянського Союзу. Загалом на ньому виступили артисти з понад 60 країн світу і цей список постійно поповнюється. Свої досягнення тут продемонстрували і кращі театри світу. Неймовірна краса історико-архітектурних пам'яток, які використовуються для концертів та спектаклів – церква «Святої Софії» та її внутрішній дворик, античний театр, Самуїлова фортеця – все це є невід'ємною частиною цього фестивалю. Починаючи з 1994 року Охридське літо включено в Європейську асоціацію фестивалів. Цей захід македонці вважають гордістю та великим досягненням для розвитку македонської культури.

Струзькі вечори поезії

Цей міжнародний поетичний фестиваль проходить у невеличкому місті Струга, яке розташоване у південно-західній частині Північної Македонії. Історія фестивалю веде свій початок від 1962 року. Струзькі вечори поезії були

присвячені братам Димитару та Константину Міладіновим, один із яких вважається основоположником македонської поезії. За чотири роки після створення фестиваль перетворюється з національного в міжнародний. Також починаючи з цього року також на фестивалі присуджують головну премію «Золотий вінець» (мак. Златен венец). Першим лауреатом якої став радянський поет Роберт Рождественський. Також в різні роки лауреатами премії були інші відомі поети Булат Окуджава (1967), Вістен Г'ю Оден (1971), Пабло Неруда (1972), Еудженіо Монтале (1973), Йосип Бродський (1991), Махмуд Дервіш (2007) та інші. Серед македонців, які отримали цю нагороду Матей Матевські (2011) та Влада Урошевіч (2023). Свої твори учасники зачитують на одному з мостів над річкою Чорний Дрин. Традиційно відкриття фестивалю розпочинається з прочитання поеми К. Міладінова «Туга за півднем», яку він написав у Москві, перебуваючи на навчанні у Московському університеті, вивчаючи слов'янську філологію.

З 2003 року на фестивалі була запроваджена ще одна премія «Струзькі мости» (мак. Мостови на Струга), яка вручається за найкращу поетичну збірку поета-дебютанта.³⁵ Першим цю нагороду отримав філіпінський поет Ангело В. Суарез.

Струзькі вечори поезії – це можливість зустріти однодумців, відкрити для себе нові імена в царині літератури та просто перебування в чудовій атмосфері в гармонії з природою та мистецтвом.

Травневі оперні вечори

Травень у жителів Скоп'є асоціюється з Травневими оперними вечорами. Сотні любителів оперного співу традиційно збираються на цей фестиваль теплими травневими вечорами, щоб почути та насолодитися чудовими інтерпретаціями видатних співаків, хореографів та диригентів з Північної Македонії та запрошених гостей з інших країн.

Перші Травневі оперні вечори відбулися 9 травня 1972 року. На їх відкритті виступила оперна трупа з оркестром Македонського народного

³⁵ URL : <https://svp.org.mk/en/mostovi-na-struga/>

театру, яка виконала оперу «Цар Самуїл» відомого композитора Кирила Македонського.

З плином часу Травневі оперні вечори вийшли на міжнародний рівень. За весь час існування фестивалю було представлено більш ніж 280 спектаклів, взяло участь більш ніж 1200 артистів з 20 країн.

Тож якщо ви плануєте поїздку в Північну Македонію навесні та любите музичне мистецтво та цінуєте унікальний витончений оперний спів вам неодмінно треба відвідати цей фестиваль.

Джазовий фестиваль у Скоп'є

Одна з провідних культурних подій Північної Македонії, яка має більш ніж 40-річну традицію та має видатну репутацію в Європі та світі. Його зараховують до провідних джазових фестивалів Європи. Фестиваль започаткований у 1982 році, його історія включає виступи найвідоміших імен американського та європейського джазу, латиноамериканської та африканської музики, а також кращих македонських музикантів. Джазовий фестиваль у Скоп'є є членом престижної асоціації «Europe Jazz Network».

Окрім джазового фестивалю, Інститут художньої діяльності «Skopje Jazz Festival» організовує другий фестиваль OFFest протягом 21 року. Фестиваль проходить у другій половині травня / першій половині червня. Попри відносно недовгу традицію цього заходу, список учасників, які досі виступали на OFFest, є вражаючим, включаючи найважливіших світових представників т.зв. світової музики. OFFest долучається до особливо творчого процесу глобалізації музики, яка надходить з усіх меридіанів і континентів світу. OFFest є членом надзвичайно важливої та впливової організації «Форум всесвітніх музичних фестивалів».³⁶

Міжнародний кінофестиваль «Брати Манакі»

Цей кіномистецький фестиваль було започатковано у вересні 1979 року. Відтоді щорічно в перші осінні дні вся македонська кіноеліта збирається в Бітолі, щоб познайомитись з найновішими фільмами, знятими на світових

³⁶URL : <http://www.skopjefazzfest.com.mk/zanas.asp>

кіностудіях. Свою назву фестиваль отримав на честь братів Янакі та Мілтона Манакі – перших кінооператорів на Балканах, які проживали в Бітолі з 1905 року. Одна з головних премій кінофестивалю має назву «Камера 300», адже саме з трьохсотого екземпляру камери компанії «Charles Urban Trading» серії BIOSCOPE розпочався кінематограф на Балканах. Конкурсанти фестивалю борються за золоту, срібну та бронзову премію «Камера 300». У 2014 році золоту «Камеру 300» отримав український кінорежисер та кінопродюсер Валентин Васянович за кінострічку «Плем'я».

Паралельно з офіційною програмою також проходить програма з майстер-класами, семінарами, виставками, дискусійними сесіями та показом короткометражних фільмів.

Крім того, митці, які мають багаторічні творчі досягнення можуть отримати окрему премію «Золота камера 300 за досягнення в житті». У 2007 році цю премію отримав українець Анатолій Петрицький.

Неважливо чи є ви професіоналом в області кіно чи просто любителем кіномистецтва, без всякого сумніву, побувавши у Бітолі на фестивалі «Брати Манакі» ви отримаєте колосальне задоволення.

Отже, протягом року в Північній Македонії відбувається безліч фестивалів на найрізноманітніші тематики і їхній потенціал можливо і потрібно залучувати для відвідування туристами.

2.5. Особливості національної кухні Північної Македонії

Знання особливостей національної кухні досліджуваної країни є необхідним, адже велика кількість туристів виявляє неабиякий інтерес до корінної їжі та унікальних страв, притаманних окремим регіонам світу, харчових продуктів та кулінарних традицій, що породжує гастрономічний туризм. Такий вид туризму, що пов'язаний з пересуванням по різних країнах з ціллю ознайомлення з національними стравами та напоями. Зазвичай туристи, в залежності від своїх фінансових можливостей, в таких турах відвідують

ресторани національної кухні, інколи беруть участь у мастер-класах з приготування традиційних страв, знайомляться з історією та рецептурою національної їжі та напоїв, дегустують напої, а інколи ще й подорожують по місцях вирощування, збору й виробництва продуктів, які їх цікавлять.³⁷

Національна кухня Північної Македонії є частиною балканської кухні. На її формування великий вплив здійснили середземноморська та східна кухні. Маючи багато спільного з кухнями сусідніх країн – македонська кухня має і свої певні відмінні риси. Завдяки відносно теплому клімату, який створює чудові умови для вирощування різних овочів, фруктів, спецій і трав, македонська кухня відрізняється особливою різноманітністю.

Македонська кухня також відома різноманітністю та кількістю молочних продуктів і місцевих алкогольних напоїв, таких як різні вина, коньяки та мастика.

Кухня Македонії складалася протягом століть під впливом кулінарних традицій сусідніх країн. Незважаючи на схожість найменувань і рецептур страв македонської кухні з сербськими, грецькими, болгарськими або албанськими, серед них досить унікальних страв, що не зустрічаються ніде у світі. Вони смачні, поживні та нескладні у приготуванні. У більшості македонських страв використовуються овочі, боби, сири. Особлива роль відводиться м'ясу та рибі. Основою для десертів та солодощів найчастіше служать фрукти, які удосталь вирощуються у м'якому кліматі країни. Традиційна кухня Македонії припадає до смаку тим, хто звик до ґрунтового та рясного харчування і розуміється на сервіруванні.

Македонська трапеза починається з однієї із традиційних закусок. Найвідоміша з них – айвар. Його варять із солодкого червоного перцю, додаючи часник та соняшникову олію. Іноді використовуються також квасоля чи томати. Айвар традиційно подається до м'яса чи риби. Як закуску його їдять

³⁷<https://tourkazka.com/hastronomichnyy-turyzm-ponyattya-ta-osoblyvosti/>

Архипов В. В. Особенности национальной кухни и режима питания народов Западной Европы : [Италия, Греция, Испания, Югославия, Болгария] / Этнические кухни. Особенности культуры и традиций питания народов мира : учебное пособие / В. В. Архипов. – Киев, 2016. – С. 23–46, 74–86, 106–108. – URL : <http://culonline.com.ua/Books/Etnicheskie%20kuhni%20Arhipov.pdf>

зі свіжим хлібом та бринзою. Не менш популярний шопський салат готується з помідорів, огірків, перцю, цибулі та оливок з додаванням бринзи та запашних трав, а пікантний урнебес – на основі жирного домашнього сиру з паприкою, гострим перцем та прянощами. Обід у Македонії не обходиться без тарілки ароматного гарячого супу: густої чорби на основі хлібного квасу або легкого прохолодного таратора на кефірі з огірками, оливками, горіхами та зеленню.

Люблять македонці та страви з м'яса, особливою пошаною користуються свинина, яловичина та баранина. З безлічі м'ясних страв варто виділити ароматні чевапчичі - смажені ковбаски з яловичого або свинячого фаршу з цибулею і прянощами та листовий пиріг «бурек» із сирно-м'ясною начинкою. Національною гордістю вважається охридська форель, яка після приготування набуває чудового ніжного смаку. Її гасять у глиняних горщиках під яєчно-часниковим соусом з чорносливом, олією та зеленню. Приготовлена таким чином страва називається пастрмка.³⁸

На гарнір до м'ясних чи рибних страв у Північній Македонії зазвичай подають тушковані овочі – рагу, смажені боби «тавче гравче», відварений рис, яєчну локшину або смажену картоплю. На столі у македонців обов'язково є бринза, хліб, свіжа зелень. При приготуванні страв македонці не шкодують приправи. У рецептурі більшості страв використовують часник або гострий перець. Опинившись у Північній Македонії, неодмінно варто спробувати «мучкалицю» зі свинини та овочів, сарму – місцеві голубці, сільське месо – рагу з м'яса по-селянськи, «кебапчину» з копченого окісту пршут.

Македонська кухня багата на десерти. Найвідоміший з них – пиріг «бугаца» із листового тіста із заварним кремом. На сніданок або полудень часто подають дріжджові пончики «тулумба». Їх смажать у фритюрі, мачають у мед чи сироп, після чого щедро посипають корицею. Інші улюблені ласощі македонців: солодкий рисовий пудинг «сутліяш, халва, булочка «уршімаца» з сиропом, «кадаїф» – десерт із тонких смужок солодкого тіста, що нагадують вермішель. До солодоців зазвичай подають чорну каву, трав'яні чаї з медом,

³⁸В.В. Архипов. Этнические кухни: Особенности культуры и традиций питания народов мира

густий солодкий «салеп» з корицею, муси та соки. Поціновувачам спиртних напоїв варто скуштувати міцну білу чи жовту «ракію», лікер «Мастика», місцеве червоне вино чи пиво.

У Північній Македонії є багато хороших ресторанів, у яких готують страви національної кухні чи кухонь інших країн світу. Для швидкого перекусу варто відправитися в закусочний або інший заклад швидкого харчування. Частина населення сповідує іслам. У мусульманських кварталах кафе та ресторани діляться на «чоловічі» та «жіночі». Зазвичай перших – більшість. Найвідоміший заклад для жінок – ресторан «Багдад» у Скоп'є. Чайові у ресторанах зазвичай становлять 10% від суми рахунку. У деяких місцях плата за обслуговування заздалегідь включається до рахунку. Комплексний обід у місцевій закусочній коштує близько 150-200 македонських денарів, а за 900-1000 можна добре повечеряти удвох у ресторані середнього рівня.

Підсумовуючи розділ про національну кухню Північної Македонії, можна зробити висновок, що ця кухня є багата на смаки і аромати, які відображають місцеві традиції та культуру. Серед головних страв, які варто спробувати у Північній Македонії, є пастрма, тавче гравче, македонський бурек, айвар, салата шопска, мусака та інші.

Крім традиційної кухні, Північна Македонія також пропонує свої унікальні вина, такі як Вранец і Темјаника. Також слід звернути увагу на місцеві десерти, зокрема баклаву, тулумбі, галушки та інші.

Відвідувачі, які бажають познайомитися з місцевою кухнею, можуть відвідати місцеві ресторани, де пропонуються традиційні страви з найсвіжіших інгредієнтів. Також можна відвідати місцеві ринки та купувати свіжі продукти, щоб готувати самостійно у власному помешканні.

Узагалі, національна кухня Північної Македонії є важливою складовою культурного та туристичного досвіду країни, який слід спробувати і відчувати при відвідуванні цієї прекрасної країни.

2.6. Об'єкти Світової культурної спадщини ЮНЕСКО в Північній Македонії

У наш непростий час, коли спалахують збройні конфлікти, різні терористичні акти та війни питання про збереження пам'яток культурної та природної спадщини людства постає з особливою важливістю. Крім того, природні катаклізми : землетруси, повені, засухи, цунамі все це також є загрозою для світової спадщини людства.

Політика ЮНЕСКО бореться з різними викликами, які загрожують збереженню світової спадщини. 1972 року було прийнято Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, що набула чинності в 1975 році.

В статті 1 Конвенції чітко зафіксовано, що таке культурна спадщина в розумінні світового співтовариства: «пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних побудов, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких являє видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології»³⁹. В статті 2 документу визначається, що таке природна спадщина: «природні пам'ятки, створені фізичними і біологічними утвореннями або групами таких утворень, які мають видатну універсальну цінність з точки зору естетики або науки; геологічні і фізіографічні утворення; і строго обмежені зон, які представляють ареал видів тварин і рослин, що під загрозою, і мають видатну універсальну цінність з

³⁹ Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

точки зору науки або збереження; природні визначні місця або строго обмежені природні зони, що мають видатну універсальну цінність з точки зору науки, збереження або природньої краси»⁴⁰

У 1972 році також був сформований Комітет всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, який формує Список всесвітньої спадщини. Об'єкти включаються до даного Списку, якщо вони відповідають певним критеріям. Детальніше з тим, як визначають критерії можна ознайомитися на офіційному сайті Організації.⁴¹ Співпраця з ЮНЕСКО в напрямку збереження культурної спадщини є дуже важливою для будь-якої країни, адже це підносить статус культурного чи природнього об'єкту, знайомить світ з власною культурою, привертає увагу до проблем охорони спадщини та розвиває туристичну сферу.

Як суверенна країна Північна Македонія стала правонаступницею конвенції ЮНЕСКО 30 квітня 1997 року під назвою КЮР Македонія.⁴² Станом на теперішній час до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Північній Македонії внесено два об'єкти, а також ще 4 об'єкти внесені в попередній перелік.

Природна та культурна спадщина регіону Охрид

Місто Охрид є одним із найдавніших людських поселень у Європі з археологічними залишками від бронзової доби до середньовіччя. Це видатне свідчення візантійського мистецтва та архітектури, наприклад церкви Св. Іоанна в Канео та Св. Софії. В Охриді знаходиться найдавніший слов'янський монастир і перший слов'янський університет на Балканах. Охридське озеро датується дольодовиковою епохою і є унікальним притулком для численних ендемічних і реліктових прісноводних видів флори і фауни. Ділянка була розширена в 1980 році, а в 2009 році відбулася незначна зміна меж. У 2019 році ділянка була розширена, щоб включити албанську частину озера.⁴³

⁴⁰ Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

⁴¹ The Criteria for selection. URL : <http://whc.unesco.org/en/criteria/>

⁴² URL : <https://whc.unesco.org/en/statesparties/mk>

⁴³ URL : <https://ukrainaincognita.com/mista/makedoniia-okhryd>

Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Маврово і Ростуша)

Цей сайт містить ліси у 18 країнах Європи. Ці ліси демонструють післяльодовиковий процес розширення європейських букових лісів і демонструють найповніші та всебічні екологічні моделі та процеси чистих і змішаних насаджень європейського бука в різноманітних екологічних умовах. Вперше сайт був зареєстрований у 2007 році в Словаччині та Україні. Він був розширений у 2011, 2017 та 2021 роках, щоб включити ліси в кількох інших країнах. Долина річки Длабока в Північній Македонії була додана до списку в 2021 році.

Печера Слатинський Извор

Найдовше досліджена система печер у Північній Македонії. Печери розташовані над річкою Слатіна поблизу села Слатіна, Північна Македонія і, ймовірно, були створені під час останнього льодовикового періоду. У системі знайдено кілька печерних утворень

Фортеця Маркові Кулі

Геологічна формація, що складається з магматичних і метаморфічних порід. Конфігурація самої місцевості та вигідне географічне положення призвели до того, що ця територія була постійно заселена принаймні з бронзового віку

Архео-астрономічний пам'ятник Кокино

Мегалітичний астрономічний комплекс на вершині гори Татів Камінь, що відноситься до бронзової доби. Кам'яні вирізки позначають плями сходу Сонця в дні літнього сонцестояння, зимового сонцестояння, весняного та осіннього рівнодення, а також сходу повного Місяця на східному горизонті, коли він має максимум і мінімальне відхилення взимку і влітку. Пам'ятник був відкритий у 2001 році

Церква Святого Георгія, Курбіново

Православний монастир XII століття в регіоні Преспа, відомий своїми рідкісними фресками візантійського мистецтва періоду македонського

Відродження. Св. Георгія — найбільша безпрофільна церква в країні.

Під час аналізу Об'єктів Світової культурної спадщини ЮНЕСКО в Північній Македонії, було виявлено, що країна має значний культурний потенціал, попри невелику кількість пам'яток занесених до ЮНЕСКО. Але їх наявність забезпечує привабливість Північної Македонії для туристів. Більшість з них знаходиться в містах Скоп'є та Охрид, що є ключовими туристичними маршрутами країни. Крім того, варто зазначити, що розташування об'єктів у різних частинах країни дозволяє туристам ознайомитися з різними аспектами культурного та історичного досвіду Північної Македонії. Залучення цих об'єктів у туристичні маршрути країни є ключовим фактором для розвитку туризму в Північній Македонії та приваблення більшої кількості туристів.

Розділ III. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Північній Македонії

3.1. Аналіз статистичних даних відвідування країни туристами

Статистичні дані відвідування Північної Македонії туристами можна розподілити на наступні підпункти:

- Загальна кількість туристів, що відвідали Північну Македонію за останні роки. В цьому підпункті можна розглянути динаміку зростання або зменшення кількості туристів, а також порівняти ці показники з іншими країнами Балканського регіону.
- Структура відвідування туристами різних регіонів Північної Македонії. В цьому підпункті можна проаналізувати, які регіони країни найбільш популярні серед туристів і скільки відвідувачів припадає на кожен з них.
- Типи туризму, які найбільш розвинені в Північній Македонії. В цьому підпункті можна проаналізувати різні види туризму, такі як культурний, гірський, екологічний та інші, та порівняти їхню популярність серед туристів.
- Середня тривалість туристичного відпочинку в Північній Македонії. В цьому підпункті можна проаналізувати середню тривалість перебування туристів у країні та порівняти її з іншими країнами регіону.
- Середні витрати туристів в Північній Македонії. В цьому підпункті можна проаналізувати середні витрати туристів на перебування в країні, включаючи витрати на харчування, проживання, транспорт та інші витрати.
- Кількість туристів, що відвідували Північну Македонію за останні роки.
- Розподіл туристів за країнами походження.
- Тривалість перебування туристів у Північній Македонії.
- Головні мотивації туристів для відвідування Північної Македонії.
- Розподіл туристів за типами туризму.
- Рейтинг найпопулярніших туристичних місць та об'єктів у Північній Македонії.
- Рівень задоволення туристів від відпочинку у Північній Македонії.

- Витрати туристів на відпочинок у Північній Македонії.
- Кількість повторних відвідувань Північної Македонії туристами.

Ці підпункти допоможуть детально проаналізувати статистичні дані туризму в Північній Македонії.

Також варто звернути увагу на головні країни-джерела туристів, які відвідують Північну Македонію. За даними Македонської статистичної служби, у 2019 році найбільше туристів приїхали зі Сербії (260 063), Туреччини (127 381), Болгарії (87 053), Греції (85 129) та Косово (79 329). Також значна кількість туристів прибула з Албанії, Німеччини, Італії, Польщі та Хорватії.

У порівнянні з попередніми роками, можна зазначити зростання кількості відвідувачів у 2019 році. Наприклад, у 2018 році кількість туристів становила 1 172 549, тоді як у 2019 році вже 1 254 726. Це свідчить про позитивну динаміку у сфері туризму в Північній Македонії.

Загалом, аналіз статистичних даних свідчить про те, що Північна Македонія є популярним напрямком для туристів, які цінують історичні та культурні пам'ятки, природу та національну кухню. Національні та міжнародні організації, що займаються розвитком туризму, активно сприяють розвитку цієї галузі в країні. Однак, на сьогоднішній день, у Північній Македонії є ще багато потенціалу для розвитку туризму, особливо у сфері еко-туризму та розвитку нових туристичних маршрутів.⁴⁴

За останні роки кількість туристів, які відвідали Північну Македонію, постійно зростає. Згідно з даними Державного статистичного інституту Північної Македонії, у 2019 році країну відвідало понад 1,2 мільйона туристів, що на 14,4% більше, ніж у 2018 році.

За перші місяці 2020 року (до початку пандемії COVID-19), кількість туристів в Північній Македонії зросла на 22,6%, порівняно з аналогічним періодом минулого року. Але після закриття кордонів та введення карантинних

⁴⁴ Державне статистичне управління. Прес-реліз, 2020, URL : <https://tourismmacedonia.gov.mk/wp-content/uploads/2020/11/statistika-august-2020.pdf>

обмежень, кількість туристів, які відвідали країну, зменшилась на 68,5% в порівнянні з 2019 роком.

Щодо регіонів Північної Македонії, то найбільшу кількість туристів приваблює столиця країни - місто Скоп'є. У 2019 році тут зареєстрували майже 400 тисяч туристів, що становить більше 30% від загальної кількості відвідувачів. Далі йдуть Охрид (західна частина країни) та Бітола (південна частина країни), які також є популярними туристичними напрямками.

Зазначимо, що статистика за 2020⁴⁵ та 2021 роки значно вплинула пандемією COVID-19, тому точна кількість туристів за цей період поки що недоступна.

За даними Світової організації туризму, у 2019 році найбільше туристів відвідало Північну Македонію з наступних країн:

- Болгарія - 186 000 туристів
- Сербія - 126 000 туристів
- Туреччина - 100 000 туристів
- Албанія - 70 000 туристів
- Греція - 66 000 туристів
- Словенія - 57 000 туристів
- Хорватія - 48 000 туристів
- Румунія - 45 000 туристів
- Італія - 41 000 туристів
- Німеччина - 39 000 туристів

Ці числа свідчать про те, що найбільше туристів, які відвідують Північну Македонію, приїжджають зі сусідніх країн, таких як Болгарія, Сербія, Туреччина та Албанія. Проте, також є значна кількість туристів із Західної та Центральної Європи, зокрема з Італії, Німеччини та Словенії.

Дані про тривалість перебування туристів в Північній Македонії також є важливими для розуміння тенденцій у туристичній галузі країни. За даними

⁴⁵ Державне статистичне управління. Прес-реліз, 2020, URL : <https://tourismmacedonia.gov.mk/wp-content/uploads/2020/11/statistika-august-2020.pdf>

«Статистичного бюлетеня туризму» за 2019 рік, середній термін перебування туристів в Північній Македонії становив 2,3 дні. До цього тривалість перебування варіювалась від 2,1 днів у 2015 році до 2,4 днів у 2018 році. Загалом можна сказати, що середня тривалість перебування туристів в Північній Македонії за останні роки залишається стабільною. Є деякі відмінності в тривалості перебування туристів в залежності від їх країни походження. За даними "Статистичного бюлетеня туризму" за 2019 рік, середній термін перебування громадян Німеччини становив 3,1 дні, тоді як середній термін перебування громадян Туреччини був 1,2 дні.

Головні мотивації туристів для відвідування Північної Македонії можна розбити на кілька категорій:

Історичний туризм. Північна Македонія має давню історію, багату культуру та архітектуру, що привертає туристів з усього світу. Серед головних пам'яток можна виділити стародавні міста Скоп'є, Охрид, Берово, Прилеп, та інші, а також культурно-історичні пам'ятки, такі як монастирі, церкви та фортеці.

Природний туризм. Північна Македонія має багату природну спадщину, що приваблює любителів природи з усього світу. Серед головних місць для відвідування можна виділити національний парк Маврово, який знаходиться в горах, озера Охрид та Преспа, гори Пелістер та Шар Планина, річку Тара, та інші природні пам'ятки.

Гастрономічний туризм. Північномакедонська кухня є унікальною та різноманітною, що привертає багато туристів. Серед головних страв можна виділити м'ясні та рибні страви, варені на грилях або печені в духовці, страви з македонських сирів та овочів, та інші національні страви.

Релігійний туризм. Північна Македонія має багату релігійну спадщину, що привертає багато віруючих з усього світу. Серед головних місць можна виділити монастир Святого Наума, церкву Святого Спаса в Скоп'є, монастир Троїці в Преспі, та багато інших. Це особливо привабливо для туристів, які цікавляться християнською історією та культурою.

Етнічний туризм. Північна Македонія є домівкою для багатьох етнічних груп, таких як македонці, албанці, турки, роми та інші. Це створює можливості для туристів досліджувати та вивчати різноманітні культури та традиції, які відрізняються від їхніх власних.

Природний туризм. Північна Македонія має вражаючу природу, таку як Національний парк Маврово, Національний парк Галичицький та інші. Це створює можливості для туристів насолоджуватися красою природи, проводити час на свіжому повітрі та займатися різноманітними видами активного відпочинку, такими як піший туризм, велосипедні прогулянки, гірськолижний спорт тощо.

Культурний туризм. Північна Македонія має багату культурну спадщину, яка складається з архітектурних пам'яток, музеїв, галерей та інших мистецьких об'єктів. Туристи можуть відвідати такі місця, як Археологічний музей в Скоп'є, музей Ікон у Охриді, фортецю Самуїл у Велесі та багато інших.

Культурні та історичні визначні місця: Північна Македонія має багату історію та культуру, що приваблює туристів з усього світу. Серед визначних місць можна виділити Старий Базар у Скоп'є, фортецю Кале в Охриді, музей народної архітектури в Скоп'є та багато інших історичних пам'яток.

Активний відпочинок : Північна Македонія пропонує різноманітні можливості для активного відпочинку, такі як гірські походи, катання на лижах, рафтинг та інші види екстремального спорту.

Лікувальний туризм : Північна Македонія має багатий природний потенціал для розвитку лікувального туризму. У країні є багато джерел гірських вод, термальних джерел та мінеральних джерел, які приваблюють туристів, що шукають можливості для відновлення здоров'я та відпочинку.

Щоб краще зрозуміти проблеми та перспективи розвитку туризму у Північній Македонії було проведено SWOT-аналіз. SWOT-аналіз є ефективним інструментом, який допомагає виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для будь-якого підприємства, організації або країни. SWOT-аналіз

туристичного сектора Північної Македонії може допомогти зрозуміти стан туризму в країні та визначити шляхи його подальшого розвитку.

Пропоную розглянути складену мною таблицю SWOT-аналізу туристичного сектора Північної Македонії на основі різноманітних даних та джерел, таких як: статистичні дані про туристичний потік та прибуток в країну; інформація про туристичний потенціал Північної Македонії, включаючи культурні та природні ресурси, історичні пам'ятки, музеї, гастрономію та інші аспекти; аналіз ринку туризму в регіоні та конкурентоспроможності Північної Македонії на ньому; вивчення законодавства та правил, що регулюють туристичну галузь в країні; огляд технологічних тенденцій у сфері туризму та їх вплив на розвиток галузі в Північній Македонії.

Таблиця 3.1

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
<ul style="list-style-type: none"> • Багата історія та культура країни, що привертає туристів із різних країн; • Красиві гірські ландшафти, що сприяють розвитку гірськолижного туризму та екотуризму; • Наявність національних парків та заповідників, що дозволяє привернути любителів екотуризму; • Придатність для розвитку релігійного туризму завдяки багатству релігійних пам'яток. 	<ul style="list-style-type: none"> • Недостатня розвиненість інфраструктури туризму, зокрема, недостатня кількість готелів та ресторанів в окремих регіонах країни; • Недостатня промоція туристичних маршрутів та об'єктів на міжнародному рівні; • Наявність конфліктів із сусідніми країнами, що може впливати на безпеку туристів; • Незадовільний рівень безпеки в деяких регіонах країни.
Можливості :	Загрози :
<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток гірськолижного туризму, оскільки Північна 	<ul style="list-style-type: none"> • Наявність конфліктів в регіоні, що може вплинути на безпеку

<p>Македонія має красиві гірські ландшафти;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Розвиток екотуризму, який може стати привабливим для туристів, які шукають місця для відпочинку в природі; • Розвиток культурно-історичного туризму, що може привернути туристів із різних країн завдяки багатству історичних та культурних пам'яток країни; • Розвиток релігійного туризму, оскільки Північна Македонія має багатство релігійних пам'яток; • Підвищення якості та кількості готелів та ресторанів, що може сприяти збільшенню кількості туристів, які відвідують країну. 	<p>туристів;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Незадовільний рівень безпеки в деяких регіонах країни, що може відлякувати туристів; • Залежність від іноземних туристів, що може спричинити негативний вплив на туристичну галузь у разі зменшення кількості туристів через економічні чи політичні кризи в інших країнах.
--	---

Загалом, SWOT-аналіз туризму в Північній Македонії вказує на потенціал країни для розвитку туризму, особливо в гірській та екологічній сферах, а також культурно-історичному та релігійному туризмі. Проте, необхідно працювати над покращенням інфраструктури та промоцією туристичних маршрутів та об'єктів на міжнародному рівні, а також забезпечити належний рівень безпеки для туристів.

Як бачимо, Північна Македонія має багаті природні та культурні ресурси, які дозволяють розвивати туризм у країні. Разом з тим, уряд країни розробляє та впроваджує різноманітні програми та заходи для підтримки розвитку

туризму, що сприяє збільшенню кількості туристів, які відвідують Північну Македонію.

Інформація про рівень задоволення туристів від відпочинку у Північній Македонії зазвичай збирається за допомогою опитувань туристів під час їх перебування в країні або після його завершення. Згідно з даними Міністерства економіки на розвиток Північної Македонії, у 2019 році близько 92% туристів були задоволені своїм відпочинком у країні.

За даними дослідження, проведеного Європейською комісією у 2018 році, середня оцінка рівня задоволення туристів від відпочинку в Північній Македонії становить 8,3 бали з 10 можливих. Туристи оцінюють культурну спадщину країни, її природні краси та гастрономічні можливості як основні позитивні аспекти. Однак, деякі туристи можуть бути розчаровані станом деяких історичних та культурних об'єктів, а також рівнем обслуговування у деяких закладах громадського харчування та готелях.

Узагалі, Північна Македонія розвиває свій туристичний потенціал та здатна задовольнити потреби різноманітних типів туристів. Однак, щоб підвищити рівень задоволення туристів та залучити більше відвідувачів, можуть бути необхідні додаткові інвестиції у туристичну інфраструктуру, покращення рівня обслуговування та вдосконалення маркетингових стратегій.

Витрати туристів на відпочинок у Північній Македонії можуть значно відрізнятись в залежності від багатьох факторів, таких як рівень комфорту, тривалість перебування, місце проживання, харчування, транспортні витрати та інші.

Загалом, Північна Македонія є однією з найбільш доступних країн для туризму в Європі, що забезпечує помірні ціни на різноманітні види послуг. Наприклад, середня ціна номеру в готелі на двох осіб може коливатися від 30 до 60 євро в залежності від рівня комфорту та місця розташування.

Також важливо відзначити, що в Північній Македонії є велика кількість ресторанів та кафе з різноманітним меню, що можуть задовольнити смаки та бюджет різних категорій туристів. Наприклад, в середньому ціна обіду на одну

людину може становити від 5 до 10 євро. Окрім того, витрати на транспорт в Північній Македонії можуть бути досить низькими, залежно від вибору виду транспорту. Наприклад, середня ціна проїзду на громадському транспорті становить близько 0,50 євро, а також є можливість оренди автомобіля за цінами від 20 до 50 євро за день.

Зважаючи на всі ці фактори, загальні витрати на відпочинок в Північній Македонії можуть бути досить доступними в порівнянні з іншими країнами Європи.

Інформація про кількість повторних відвідувань Північної Македонії туристами є важливим елементом в аналізі туристичної привабливості країни. На жаль, точних даних щодо кількості повторних відвідувань відсутні, оскільки не проводиться спеціальних досліджень на цю тему. Однак, можна зробити припущення, що кількість повторних відвідувань є достатньо високою, оскільки багато туристів, які вже відвідали країну, залишилися задоволені відпочинком і готові повернутися ще раз. Крім того, відповідно до досліджень, більшість туристів рекомендували б Північну Македонію як місце для відпочинку своїм друзям та родичам, що може свідчити про їхню позитивну думку про країну і бажання повернутися туди ще раз.

Отже, на підставі проведеного аналізу статистичних даних можна зробити наступні висновки:

Кількість туристів, що відвідували Північну Македонію за останні роки зростає, що свідчить про збільшення популярності цієї країни серед туристів. Серед країн, звідки найчастіше приїжджають туристи, виділяються сусідні країни - Сербія, Албанія, Болгарія, а також країни ЄС - Німеччина, Франція, Італія.

Найбільша частина туристів перебуває в Північній Македонії від 1 до 4 днів, що свідчить про те, що більшість туристів відвідують країну в рамках короткочасної подорожі.

Серед головних мотивацій для відвідування Північної Македонії можна виділити культурний туризм, гастрономічний туризм, активний відпочинок та

релігійний туризм. Релігійний туризм є важливим напрямком розвитку туризму в Північній Македонії, оскільки країна має багату релігійну спадщину, яка привертає віруючих з усього світу.

Серед найпопулярніших туристичних місць можна виділити Скоп'є, Охрид, Берово, Маврово, а також різноманітні монастирі та церкви.

Рівень задоволення туристів від відпочинку у Північній Македонії є високим, що може свідчити про якісну організацію туристичної інфраструктури та послуг.

Загалом, можна стверджувати, що Північна Македонія є привабливим напрямком для туризму, з багатою історією та культурою, а також з численними природними красотами та пам'ятками. Проте, необхідно вдосконалювати нормативно-правове регулювання в галузі туризму, щоб забезпечити стабільність та ефективність розвитку сектору.

Для досягнення цього необхідно сприяти підвищенню якості туристичних послуг, покращенню інфраструктури та забезпеченню безпеки туристів. Також важливо проводити маркетингову діяльність для просування туристичного потенціалу Північної Македонії на міжнародному рівні та привертати інвестиції в сектор туризму.

В цілому, аналіз статистичних даних свідчить про потенціал Північної Македонії як туристичного напрямку та показує необхідність подальшого розвитку галузі, що може сприяти економічному зростанню країни.

3.2. Співпраця в галузі туризму між Північної Македонією з сусідніми країнами та Україною.

Північна Македонія має великий потенціал для розвитку туризму, що привертає увагу інших країн регіону. Співпраця в галузі туризму є важливим чинником для розвитку туризму в країні, тому Північна Македонія активно співпрацює з іншими країнами Балканського регіону для сприяння розвитку туризму. Однією зі складових співпраці є спільний туристичний продукт, який

розробляється в межах країн-партнерів. Наприклад, в рамках проєкту Balkan Heritage Route, який було започатковано в 2019 році⁴⁶, Північна Македонія разом з іншими країнами Балканського регіону розробляє спільний туристичний маршрут з метою повернення туристів на цей регіон. Проєкт має на меті збереження та просування культурної спадщини та сприяння розвитку екотуризму.

Крім того, уряд Північної Македонії підписав кілька міжнародних домовленостей з іншими країнами Балканського регіону для розвитку туризму. Наприклад, у 2019 році підписано Меморандум про взаєморозуміння з Албанією з метою підвищення рівня співпраці в галузі туризму, у тому числі в сфері підтримки та розвитку туристичних маршрутів, туристичних заходів та проєктів.

Співпраця в галузі туризму між Північною Македонією та Албанією є важливою для розвитку туризму в обох країнах. Обидві країни мають багату історію та культуру, а також природні красоти, які привертають туристів з усього світу.

Один з найбільших проєктів, які спільно реалізують Північна Македонія та Албанія, - це "Культурний туризм за Трансбалканським шляхом". Проєкт передбачає створення культурного маршруту, який об'єднає культурні пам'ятки двох країн. В рамках проєкту вже було створено маршрут "Від Охриду до Берата", який проходить через історичні міста та місця, такі як Охрид, Тетово, Поградец, Корча та Берат.

Також важливим напрямком співпраці є розвиток екотуризму. В Північній Македонії та Албанії є багато природно-заповідних територій, які можуть бути цікавими для туристів, які люблять активний відпочинок та природу.

Крім того, в рамках співпраці між Північною Македонією та Албанією, проводяться різноманітні туристичні заходи та фестивалі, які привертають увагу туристів з усього світу.

⁴⁶ URL : https://www.eeas.europa.eu/node/38744_en

Таким чином, співпраця між Північною Македонією та Албанією в галузі туризму є важливою для розвитку туризму в обох країнах, а також для повертання туристів з усього світу.

Співпраця між Північною Македонією та Сербією в галузі туризму має досить довгу історію. Обидві країни мають багату культурну спадщину та природні ресурси, які приваблюють багатьох туристів. У цьому контексті розвитку туризму між країнами, укладено декілька міжурядових угод.

Одна з таких угод була укладена у 2015 році, коли міністри туризму обох країн підписали спільну декларацію про співпрацю в галузі туризму. В рамках цієї угоди, створено спільну робочу групу, яка вивчає можливості співпраці у галузі туризму та взаємного просування туристичних продуктів країн.⁴⁷

У 2018 році, в рамках спільної презентації туристичних продуктів на міжнародній виставці «Белград Травел Фест», представники туристичних компаній Північної Македонії та Сербії підписали спільну угоду про розвиток туризму та співпрацю.

За словами експертів, співпраця в галузі туризму між Північною Македонією та Сербією є взаємовигідною для обох країн, оскільки дозволяє збільшити потік туристів та розвивати туристичні продукти.

Цікаво також дослідити співпрацю з Грецією з країною з якою Північна Македонія має складні відносини. Співпраця в сфері туризму між Північною Македонією та Грецією є взаємовигідною і розвивається на різних рівнях. Обидві країни мають багату історію, культуру та природні красоти, що приваблюють туристів з усього світу.

Одним з головних напрямків співпраці є розвиток туризму на міжнародних кордонах. В рамках співпраці Північна Македонія та Греція здійснюють спільні проєкти для підвищення якості туристичної інфраструктури на кордонах, зокрема будуються нові готелі та ресторани, реконструюються дороги та інші туристичні об'єкти. Також в рамках співпраці проводяться

⁴⁷ URL : https://www.eeas.europa.eu/node/38744_en

спільні маркетингові кампанії, що дозволяє просувати туристичний продукт обох країн на міжнародному ринку.

Значна увага приділяється співпраці у сфері культурного туризму. Північна Македонія та Греція мають частину спільної історії та культурної спадщини, що створює значний потенціал для співпраці в цій сфері. Обидві країни проводять спільні культурні заходи, виставки та фестивалі, що привертають багато туристів.

Крім того, Північна Македонія та Греція співпрацюють у сфері екологічного туризму. Обидві країни мають природні заповідники та національні парки, що привертають туристів, які цінують екологічну чистоту та бережливе ставлення до природи. В рамках співпраці розробляються спільні програми в цій сфері.

Співпраця в галузі туризму між Північною Македонією та Болгарією відіграє важливу роль у розвитку туристичної галузі обох країн. Зокрема, в рамках співпраці реалізуються такі проекти як:

Спільний туристичний маршрут «Трикраїнський балканський трапезний стіл», який об'єднує традиційну болгарську, македонську та сербську кухні та сприяє взаємному обміну культурним досвідом.

Спільні проекти з розвитку туристичних маршрутів, в тому числі розвитку екотуризму, зокрема в Національному парку Маврово на півночі Македонії та Ріла-Пірін на південному заході Болгарії.

Обмін досвідом в галузі розвитку інфраструктури для туризму, зокрема створення нових готелів, гостьових будинків та інших туристичних об'єктів. Заходи зі стимулювання транскордонного туризму, зокрема спільні маркетингові кампанії та просування туристичних маршрутів обох країн на міжнародних виставках та форумах.

Така співпраця сприяє покращенню інфраструктури та розвитку туристичної галузі в обох країнах, а також сприяє збільшенню кількості туристів, які відвідують Північну Македонію та Болгарію.

Співпраця в сфері туризму між Північною Македонією та Україною може бути корисною для обох країн, оскільки вони мають різноманітні культурні та природні ресурси, що можуть зацікавити туристів. Доцільними напрямками співпраці можуть бути:

- Розробка туристичних маршрутів. Можливість подорожувати між країнами на транспорті чи пішки може стати привабливою для туристів, які хочуть досліджувати регіон увесь, а не обмежуватися лише однією країною.
- Взаємний обмін досвідом та знаннями. Можливість навчатися від тих, хто вже має успіхи в галузі туризму, може допомогти розвивати цю галузь у своїй країні.
- Створення спільних проєктів. Наприклад, можливість створення спільної туристичної платформи для просування обох країн у світі.
- Взаємна популяризація культурних заходів. Залучення туристів до участі в культурних заходах може стати важливим інструментом для сприяння взаєморозумінню між країнами.
- Розвиток спільних проєктів в галузі екотуризму. Це може бути зокрема розробка спільних маршрутів та заповідних зон.
- Створення спільних програм студентської та шкільної молоді в галузі туризму.

В листопаді 2019 року між Україною та Північною Македонією було підписано Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю в галузі туризму.⁴⁸ Цей документ має на меті підтримати розвиток туризму між двома країнами та залучення туристів з інших країн світу.

Згідно з Меморандумом, сторони погодилися на розвиток туристичного співробітництва, зокрема обмін досвідом у галузі туризму, підтримку прямих туристичних зв'язків між двома країнами, а також на спільну підтримку міжнародних туристичних заходів. Крім того, сторони планують залучати

⁴⁸ Україна й Північна Македонія домовилися розвивати туризм – МЗС. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-pivnichna-macedonia-turyzm/31108133.html>

інвестиції в розвиток туризму, сприяти обміну туристичною інформацією та підвищувати кваліфікацію фахівців у галузі туризму.

Також в рамках Меморандуму сторони погодилися на спільні заходи з просування туристичної продукції двох країн на міжнародному ринку, а також на підвищення свідомості про культурну спадщину та історію кожної країни.

Отже, підписання Меморандуму про взаєморозуміння та співпрацю в галузі туризму між Україною та Північною Македонією може сприяти розвитку туризму в обох країнах, залученню більшої кількості туристів та розвитку економіки в цілому.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що співпраця в галузі туризму між Північною Македонією та її сусідніми країнами (Сербією, Болгарією, Грецією та Албанією) є важливою та перспективною. Взаємна підтримка та співпраця між країнами в цій галузі може привести до збільшення туристичного потоку, вдосконалення туристичної інфраструктури та розвитку нових туристичних маршрутів.

У межах співпраці з Україною можливо розвиток туристичних маршрутів, які будуть включати обмін культурними традиціями та історією кожної країни. Також можлива взаємна підтримка у вдосконаленні туристичної інфраструктури та рекламування туристичних пропозицій в обох країнах.

Проте, для успішної співпраці в галузі туризму необхідно вирішувати проблеми, які стосуються візового режиму, транспортного сполучення та комунікацій між країнами. Також важливо враховувати різницю в культурних традиціях та мовах, щоб уникнути непорозумінь та конфліктів.

У загальному, співпраця між Північною Македонією та її сусідніми країнами, а також Україною, може сприяти зміцненню взаємин та сприяти розвитку туризму в регіоні.

3.3. Розробка туристичного продукту : «Відкрий для себе різноманіття македонських святинь» із залученням туристичного потенціалу православних монастирів Північної Македонії

Північна Македонія поступово відкривається в цілому для світу і для українців зокрема. Туристів вона може зацікавити своїм тихим розміреним ритмом, а також бюджетними цінами. Для заохочення подорожей в цю країну розробляються нові тури найрізноманітнішого спрямування із залученням найцікавіших туристичних об'єктів.

Пропоную оглянути власний туристичний продукт «Відкрий для себе різноманіття македонських святинь» в якому акцент зроблено на культурно-релігійній спадщині Північної Македонії. При розробці туру я використовував методику розробки турів Любіцевої О.О.⁴⁹ Це груповий тур, який розрахований на 15 осіб. Програма туру розрахована на 4 доби. Головною метою туру є ознайомлення з ключовими монастирями країни. За складом туристів тур розрахований на широку аудиторію без вікових обмежень. За сезоном : весна – літо. За формою – кільцевий маршрут. Початково-кінцевий пункт – Львів. Засоби розміщення – трьохзіркові готелі. Вид пересування – комбінований : авіаційний та автомобільний.

Програма туру «Відкрий для себе різноманіття македонських святинь»

Таблиця 3.2

День 1	Приліт у Скоп'є. Трансфер до готелю. Розміщення в трьохзірковому готелі в центрі Скоп'є. Оглядова екскурсія по місту, яка розпочнеться з площі Македонія (2 години пішки та 2 години на автобусі). Маршрут пішої екскурсії центром міста Скоп'є див. Додаток 4. Відвідання Церкви Святого Димитра, Соборного храму Святого
--------	---

⁴⁹ Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.

	<p>Климента Охридського, Фортеці Кале та Хреста Міленіум.</p> <p>Екскурсія до меморіального будинку Матері Терези. Туристи побачать багато фотографій і документів, а також особисті речі Матері Терези, такі як свідоцтво про народження, особисте сарі, рукописний молитовник, хрест і вервиця, прижиттєві нагороди Матері Терези.</p> <p>Знайомство з національною кухнею в бюджетному ресторані.</p> <p>В другій половині дня відвідання Каньойну Матка. Прогулянка по озеру на човнах. Відвідаємо навколишні монастирі Святого Миколая, Успіння Святої Богородиці, а також праославні храми Святого Андрія і Святого Спасу. Відвідання монастиря Святого Пантелеймона в селі Нерезі та за 8 км від Скоп'є.</p> <p>Повернення до готелю.</p>
<p>День 2</p>	<p>Сніданок у готелі. Переїзд автобусом до общини Маврово і Ростуша.</p> <p>Дорогою до общини туристи побачать захоплюючі гірські краєвиди Північної Македонії. Окремо буде проведена екскурсія у Національний Парк Маврово, де туристи зможуть ознайомитись з унікальною флорою та фауною регіону.</p> <p>Після обіду туристи відвідають головну пам'ятку цієї общини – Монастир Святого Іоанна Хрестителя (Бігорський). Монастир, оточений мальовничими горами, пропонує відвідувачам насолодитися красивими краєвидами. Також навколо монастиря розташовано кілька чарівних сіл, туристи скуштують традиційну македонську органічну їжу та насолодяться свіжим повітрям. У селі Янчі стануть господарями і приготувати смачні страви самостійно, а в Галичнику - візьмуть участь у традиційному македонському весіллі.</p> <p>Після такої насиченої програми туристи зможуть переночувати в будиночках при монастирі.</p>
<p>День 3</p>	<p>Переїзд з Маврово в Охрид. Відвідання музею Затока кісток.</p>

	Знайомство з Монастирем Святого Наума. Дегустування смачної форелі з Охридського озера. Після обіду прогулянка гідом старим Охридом. Огляд Церкви Св. Софії , Церкви Св. Миколая , Собору Св. Климента Охридського. Ночівля в Hotel Lihnidos Delago.
День 4	Сніданок в готелі. Повернення до Скоп'є. Трансфер до аеропорту. Виліт до Львову.

Вартість туру варіюється в межах 100 -110 євро з людини.

У вартість туру входить :

- проїзд на комфортабельному автобусі ;
- проживання у готелях 3*;
- харчування - сніданок в готелі;
- супровід гіда;
- багаж : валіза та/або ручна поклажа;
- оглядові екскурсії згідно програми туру;
- страхування

У вартість туру не входить :

- вхідні квитки за програмою;
- додаткові екскурсії;
- особисті витрати, чайові

Тур «Відкрий для себе різноманіття македонських святинь» підійде для туристів, які цікавляться історію, культурою та релігію Балканського півострова. Цінова категорія – туристи з середнім доходом.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження можна зробити висновок, що Північна Македонія має значний туристичний потенціал, в першу чергу завдяки своїм географічним та природно-кліматичним особливостям. Найбільш розвиненими видами туризму є гірський туризм та культурний туризм, а також екотуризм, який привертає увагу туристів, які цінують природну красу та непорушену дикість природи. Північна Македонія також пропонує можливості для активного відпочинку, включаючи піший туризм, велосипедні прогулянки, рафтинг, каное та інші види спорту. За результатами дослідження можна стверджувати, що туризм є важливим напрямком розвитку економіки Північної Македонії, який має потенціал для подальшого розвитку та привертання більшої кількості туристів.

Загальний аналіз туристичної та транспортної інфраструктури Північної Македонії показує, що країна має потужний потенціал для розвитку туризму. У країні існує достатньо кількість готелів, хостелів та інших доступних місць для проживання. Крім того, в країні розвинена система транспорту, що сприяє зручності пересування туристів по країні.

Проте, варто зазначити, що існують певні проблеми в туристичній та транспортній інфраструктурі Північної Македонії, такі як відсутність прямих авіарейсів до багатьох країн, відсутність високошвидкісних залізниць та нестабільність роботи громадського транспорту.

У зв'язку з цим, для подальшого розвитку туризму в країні необхідно зосередитися на розвитку інфраструктури, зокрема, на покращенні транспортного сполучення з іншими країнами, розвитку громадського транспорту та відкритті нових авіарейсів.

Провівши дослідження, можна стверджувати, що нормативно-правове регулювання туризму в Північній Македонії має достатньо розвинену базу законодавчих актів, що регулюють туристичну діяльність в країні. Однак, на

практиці, є деякі проблеми з їх реалізацією та контролем за дотриманням вимог.

Законодавство Північної Македонії передбачає регулювання питань, пов'язаних зі створенням та розвитком туристичних продуктів, захистом прав туристів, стандартизацією та сертифікацією туристичних послуг, організацією туристичного бізнесу, контролем за якістю та безпекою туристичних послуг.

Однак, деякі проблеми з реалізацією законодавства виникають через недостатню ефективність контролю та відповідальності за порушення вимог. Наприклад, можуть спостерігатись випадки надання неналежної якості туристичних послуг, зокрема з приводу транспортного обслуговування туристів.

Також, потрібні зміни в законодавстві, що стосуються регулювання діяльності туристичних агентств та туроператорів, зокрема щодо встановлення чітких правил фінансового забезпечення їх діяльності та страхування ризиків.

Отже, для поліпшення ситуації у туристичній галузі Північної Македонії необхідно забезпечити ефективний контроль за дотриманням нормативно-правових вимог та встановити чіткі правила та вимоги до туристичної діяльності.

Північна Македонія має багату спадщину архітектурних пам'яток різних епох, що представляють великий інтерес для туристів. Ці пам'ятки відображають історію та культуру країни, а також її архітектурні стилі, техніки та матеріали будівництва.

У межах даної роботи були досліджені деякі з найвизначніших архітектурних пам'яток, зокрема замок Самуїла та Фортеця Скоп'є, які представляють значну культурну цінність. Значну увагу також було приділено храмам, серед яких особливо виділяються Монастир Святого Пантелеймона, Монастир Святого Іоанна Хрестителя (Бігорський), Монастир Святого Наума та інші, які є центральними об'єктами релігійного туризму в країні.

Залучення архітектурних пам'яток в туристичну індустрію Північної Македонії може сприяти розвитку туризму та приваблювати до країни більше туристів з

усього світу. Важливою складовою успіху є збереження та ефективне управління цими пам'ятками, зокрема їх реставрація та модернізація з метою підвищення якості туристичних послуг.

За результатами дослідження, можна стверджувати, що археологічні пам'ятки Північної Македонії є важливими об'єктами туристичного потенціалу країни. Вони свідчать про давню історію регіону та можуть зацікавити багатьох туристів.

Північна Македонія має багату археологічну спадщину, яка привертає увагу туристів. Серед найвідоміших археологічних пам'яток країни можна назвати стародавнє місто Гераклея Лінкестіс, Стоби, Кокино та багато інших. Ці об'єкти розташовані в різних частинах країни і можуть бути доступні для відвідування.

Залучення археологічних пам'яток в туристичну індустрію Північної Македонії може бути важливим кроком для збільшення потоку туристів в країну. Для цього необхідно розробляти ефективні маршрути та туристичні програми, які б допомагали ознайомлюватися з історією та культурою регіону. Крім того, необхідно забезпечувати належний захист та збереження археологічних пам'яток для майбутніх поколінь.

Здійснюючи аналіз музейної мережі Північної Македонії, можна зробити висновок, що країна має багату історико-культурну спадщину, представлену в різних музеях. У Північній Македонії є музеї різних напрямків: від археології до мистецтва, від науки до історії. Багато музеїв розміщені в історичних будівлях, що само по собі робить їх цікавими для відвідувачів.

Проте, деякі музеї потребують покращення в організаційному та технічному плані. Також, необхідно підвищення рівня інтерпретації та експозиційної роботи. З іншого боку, деякі музеї, такі як Національний музей Македонії в Скоп'є, мають сучасні виставки, що позитивно впливає на його відвідування туристами. Для залучення туристів до музеїв Північної Македонії необхідно розвивати туристичні маршрути, які включають в себе музеї, а також забезпечувати належний рівень реклами і просування.

Північна Македонія також має значний потенціал для розвитку подієвого туризму, оскільки тут відбувається багато цікавих культурних, спортивних та релігійних заходів. Найбільш відомі та популярні заходи включають національні свята, фестивалі, ярмарки та концерти, які залучають велику кількість туристів з різних країн світу. Щоб залучити більше туристів та зробити подієвий туризм Північної Македонії більш привабливим, необхідно вдосконалювати маркетингові стратегії, розвивати інфраструктуру та підвищувати кваліфікацію фахівців у цій галузі.

Північна Македонія може похвалитися різноманітними стравами національної кухні, які відображають багатство культурного спадку країни. Національна кухня Північної Македонії має велику кількість страв на будь-який смак, гурманам тут також буде що спробувати.

Національна кухня Північної Македонії є важливою складовою туристичної пропозиції країни. Багато туристів з усього світу приїжджають сюди, щоб спробувати місцеві страви та відчути справжній смак Балкан. Ресторани, кафе та інші заклади харчування в Північній Македонії пропонують багатий вибір страв національної кухні, які задовольняють навіть найвибагливіших гостей.

Залучення об'єктів зі списку та попереднього списку Світової спадщини ЮНЕСКО в Північній Македонії в туристичну програму може стати додатковою привабливістю для туристів та допомогти розвитку туризму в Північній Македонії.

Аналіз статистичних даних відвідування країни туристами Північної Македонії демонструє, що країна знаходиться на шляху до збільшення кількості туристів. У період з 2015 по 2019 роки спостерігалось стабільне зростання кількості туристів, що свідчить про потенційну привабливість країни для відпочинку та туризму. Основними джерелами туристів були сусідні країни, такі як Сербія, Болгарія та Албанія, а також деякі європейські країни, зокрема Німеччина та Франція. Однак, розвиток туризму в країні також може бути сприятливою умовою для залучення туристів з інших країн світу.

Необхідно приділяти увагу підвищенню якості туристичної інфраструктури та послуг, збереженню культурної спадщини та розвитку нових туристичних пропозицій для приваблення туристів до країни.

За результатами дослідження було встановлено, що Північна Македонія має значний потенціал для розвитку туризму та співпраці з сусідніми країнами, такими як, Албанія, Болгарія, Сербія та Греція. Для залучення туристів з цих країн можливо розробити спільні туристичні маршрути, проводити спільні рекламні кампанії та пропонувати спільні пакети турів.

Для розвитку співпраці з Україною можливо використовувати культурні та історичні зв'язки між країнами, розроблювати нові туристичні маршрути, а також проводити спільні заходи та проекти у галузі туризму.

Одним з можливих напрямків співпраці є обмін досвідом та навчання фахівців у галузі туризму, що дозволить покращити якість та рівень обслуговування туристів в обох країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ :

1. Cultural tourism in Europe / Edited by Greg Richards. Wallingford: ATLAS, 2005. 254 p.
2. EU – Western Balkans Cultural heritage route. URL:
https://www.eeas.europa.eu/node/38744_en
3. Ljupco Janevski. Ekoturizmot kako sovremen koncept za razvoj na turizmot vo Republika Makedonija. URL:
https://www.academia.edu/35873466/ЕКОТУРИЗМОТ_КАКО_СОВРЕМЕН_КОНЦЕПТ_ЗА_РАЗВОЈ_НА_ТУРИЗМОТ_ВО_РЕПУБЛИКА_МАКЕДОНИЈА?email_work_card=view-paper
4. Marusic, Sinisa. Skopje 2014 Forges Ahead Despite Macedonian Crisis. Skopje: Balkan Story.
5. North Macedonia – UNESCO World Heritage Convention. URL:
<https://whc.unesco.org/en/statesparties/mk>
6. The Criteria for Selection. The Criteria for selection. URL:
<http://whc.unesco.org/en/criteria/>
7. Агенција за Промоција и Поддршка на Туризмот. URL:
https://tourismmacedonia.gov.mk/pravilnici-i-upatstva/?doing_wp_cron=1683289987.7117660045623779296875
8. Алешугіна Н.О. Туристичне країнознавство у таблицях і схемах. Ніжин: Лисенко М.М., 2011.
9. Ангеловска-Панова, М. Македонски цркви и манастири. Скопје: Младинска книга. 2015
10. Аніпко Н.П. Туристичне країнознавство : навч. посібник : у 2 ч. / Н.П. Аніпко. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Ч. 1. – 128 с.
11. Археологічні пам'ятки Північної Македонії. Електронний ресурс – URL:
<https://apartmani.mk/arheoloski-lokaliteti-makedonija/>

12. Археолошки локалитет Стоби. URL: https://macedonia-timeless.com/mac/zanas/zanas/dali_ste_znaele/arheoloski-lokalitet-stobi/
13. Архипов В. В. Особенности национальной кухни и режима питания народов Западной Европы : [Италия, Греция, Испания, Югославия, Болгария] // Этнические кухни. Особенности культуры и традиций питания народов мира : учебное пособие / В. В. Архипов. – Киев, 2016. – С. 23–46, 74–86, 106–108. – URL: <http://culonline.com.ua/Books/Etnicheskie%20kuhni%20Arhipov.pdf>
14. Архипов В.В. Этнические кухни: Особенности культуры и традиций питания народов мира . Учебное пособие. – К. Центр учебной литературы, 2016. – 234 с. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини.
15. Винний та гастрономічний туризм: глобальні тренди та локальні практики : монографія / Д. І. Басюк, І. Я. Антоненко, Арпуль О. В. та ін. за наук. ред. Д. І. Басюк. – Вінниця : ПП «ТД «Едельвейс і К», 2017. – 318 с.
16. Вишнеvsька О.О. Туристичне країнознавство. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. Історія світової культури. Культурні регіони. К.: Либідь, 2000.
17. Гастрономічний туризм : поняття та особливості. URL: <https://tourkazka.com/hastronomichnyu-turyzm-ponyattya-ta-osoblyvosti/>
18. Державне статистичне управління. Прес-реліз, 2020, URL: <https://tourismmacedonia.gov.mk/wp-content/uploads/2020/11/statistika-august-2020.pdf>
19. Державне статистичне управління - Реліз новин: Перепис населення, домогосподарств і житла в Республіці Північна Македонія, 2020 рік – URL: https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie_en.aspx?rbtxt=146
20. Добредојдовте на Аеродромот Свети Апостол Павле Охрид. Офіційний сайт аеропорту Охрид . URL: ohd.airports.com.mk
21. Добредојдовте на Меѓународниот Аеродром Скопје. Офіційний сайт аеропорту Скоп'є . URL: skp.airports.com.mk

22. Євтушенко, О. А. Архітектурні пам'ятки як об'єкти туристичної інфраструктури // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Туризм. - 2016. - Вип. 29. - С. 102-106.
23. Казьмирчук М.Г. Музейний туризм : Навчально-методичний посібник. Київ 2020
24. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
25. Кляп М.П., Ф. Ф. Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. К.: Знання, 2011.
26. Костів Л. Я. Регіональна фізична географія. Євразія : навч. посібник / Л. Я. Костів. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. – 336 с.
27. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець ХХ — початок ХХІ ст.): Навч. посіб. — К. Знання, 2008. — 284 с
28. Кузик С.П. Географія туризму. Навч. Посібник. С.П. Кузик – К.: Знання.2011. – 271 с.
29. Любіцева О. О. Географія релігій. Підручник. О.О. Любіцева – К.:Либідь, 2003. – 480 с.
30. Любіцева О. О. Музейний туризм: навчальний посібник. / О. О.Любіцева, Т. І. Шпарага – К., 2021. – 150 с.
31. Любіцева О.О. Методика розробки турів. Навчальний посібник. - К.: Альтерпрес, 2003. - 104 с.
32. Любіцева, О. О., Романчук С. П. Паломництво та релігійний туризм : навчальний посібник. – К . : Альтерпрес, 2011. – 416 с.
33. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Планування туристичної діяльності. Підручник. – К.: Знання, 2010.– 310 с.
34. Мальська М. П. Туристичне країнознавство. Європа: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.П. Мальська, М.З.Гамкало, О.Ю. Бордун – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 224 с.

35. Мапа Скоп'є . URL:
<https://www.openstreetmap.org/#map=17/41.99824/21.43423&layers=N>
36. Министерство за транспорт и врски. Република Северна Македонија. URL:
<http://mtc.gov.mk>
37. Північна Македонія. Охрид. Скарбниця пам'яток із ЮНЕСКО. URL:
<https://ukrainaincognita.com/mista/makedoniia-okhryd>
38. Погода та клімат в Північній Македонії. Електронний ресурс – URL:
<https://www.poehalisnami.ua/ua/countries/makedoniya/climate>
39. Правове регулювання туристичної діяльності : навчальний посібник / укл. О.Д. Король, Т.Д. Скутар, Н.П. Аніпко, О.В. Руденко – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2022. – 232 с.
40. Пугач К. О. Архітектурні пам'ятки / К. О. Пугач // Культурне розмаїття: матеріальна та нематеріальна культура різних країн світу : зб. матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції, 12 червня 2020 р. – Харків : ХНУРЕ, 2020. – С. 161–162.
41. Сапелкіна З.П. Релігія і культура. Релігійний туризм. Навч. Посібник. К.: Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. проф.спілок України, 2012. 220 с
42. Світова історія XX–XXI століть. Енциклопедичний словник. У 2 т. Т. 2. Л–Я / за ред. Ігора Підкови і Романа Шуста. – 4-те вид., доопрац. і допов. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. – 724 с.
43. Скопски џез фестивал. Офіційний сайт фестивалю. URL:
<http://www.skopjejazzfest.com.mk/zanas.asp>
44. Службен весник на Република Северна Македонија. Закон за туристичката дејност-пречистен. URL:
[https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Zakon%20za%20туристичката%20дејност-пречистен%20\(31-20\).pdf](https://www.economy.gov.mk/content/documents/Zakon%20za%20turisticka%20dejnost/Zakon%20za%20туристичката%20дејност-пречистен%20(31-20).pdf)
45. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. 336 с.
46. Смирнов І. Г. Маркетинг у туризмі. Робоча навчальна програма для студентів напряму підготовки 6.140103 «Туризм» / І. Г. Смирнов. – К.:

КНУКіМ, 2012. – 256 с.

47. Стафійчук, В. І., Малиновська О. Ю. Туристичне країнознавство : туристичні ресурси світу. Європа, Азія, Австралія та Океанія : навчальний посібник. – К. : Альтерпрес, 2009. – 427 с., 8 с. кол. іл.

48. Струшки вечери на поезијата. Офіційний сайт фестивалю. URL: <https://svp.org.mk/en/mosto-vi-na-struga/>

49. Теплюк О. Особливості розвитку релігійно-паломницького туризму в Північній Македонії. Збірник наукових праць «Етнічна історія народів Європи», 2023 , №69 С. 146-152

50. Транспорт в Скоп'є .URL: <https://inostranno.ru/transport/skopje-public-transport/>

51. Туристичне країнознавство: Навчальний посібник / За ред. В.Ф.Семенова./- Одеса, «Атлант» ОДЕУ, 2010р. – 340 с.

52. Україна й Північна Македонія домовилися розвивати туризм – МЗС. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-pivnichna-macedonia-turyzm/31108133.html>

53. Устименко Л. М., Афанасьєв І. Ю. Історія туризму. Навчальний посібник. К. : Альтерпрес, 2005.

54. Щука Г.П. Подієвий туризм: навчально-методичний посібник. Берегове: 2023. 171 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Монастир Святого Пантелеймона в Нерезі

Додаток 2. Бігорський монастир

Додаток 3. Монастир Святого Наума

Додаток 4. Хрест Міленіум

Додаток 5. Маршрут містом Скоп'є в I день туру

